

**ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБІНСЬКОГО
ФАКУЛЬТЕТ ПРАВА, ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ І МЕНЕДЖМЕНТУ
КАФЕДРА ФУНДАМЕНТАЛЬНИХ І ПРИВАТНО-ПРАВОВИХ ДИСЦИПЛІН**

**МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО:
ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА**

Навчально-методичний посібник

Вінниця 2025

УДК 341.9(075.8)

DOI: [https://doi.org/10.31652/341.9\(075.8\)-1-98](https://doi.org/10.31652/341.9(075.8)-1-98)

C75

Р е ц е н з е н т и :

Світлак І. І., доктор юридичних наук, професор Західноукраїнського національного університету

Опольська Н.М., доктор юридичних наук, професор кафедри публічно-правових дисциплін Вінницького державного університету ім. М. Коцюбинського

Рекомендовано до друку Вченою радою (протокол № від 2025 р.)

Пилипенко Т. І., Ставнича Н. О. Міжнародне приватне право: загальна частина : навч.-метод. посіб. Вінниця : Право, 2025. 98 с.

ISBN

У виданні, підготовленому на підставі аналізу сучасного законодавства та міжнародних договорів України, законодавства і судової практики іноземних держав розглядаються питання теорії Загальної частини міжнародного права, його поняття, предмет, методи, джерела.

Основну увагу приділено питанням колізійного права, специфіці правозастосування у міжнародному приватному праві, особливостям правового статусу суб'єктів приватноправових міжнародних відносин, колізійним проблемам загальних положень права власності як центрального інституту речових прав.

Посібник містить виклад лекційного матеріалу у вигляді тез та питання для самоконтролю, плани практичних занять, тести, практичні ситуації, теми рефератів, термінологічний словник, перелік джерел і рекомендованої літератури. Підготовлений відповідно до робочої програми навчальної дисципліни «Міжнародне приватне право: Загальна частина» та містить усі необхідні теми для успішної підготовки до ЄДКІ, екзаменів, заліків та практичних занять.

© Пилипенко Т.І., Ставнича Н.О. 2025

ISBN © Вінниця 2025

ЗМІСТ

Передмова.....	4
Тема 1. Поняття, предмет та система міжнародного приватного права	
1.1.Тези оглядової лекції.....	6
1.2. План практичного заняття та навчально-методичні рекомендації.....	11
1.3. Тести та практичні завдання	12
Тема 2. Джерела міжнародного приватного права.	
2.1. Тези оглядової лекції.....	14
2.2. План практичного заняття та навчально-методичні рекомендації.....	20
2.3. Тести та практичні завдання	21
Тема 3. Колізійні норми в міжнародному приватному праві.	
3.1. Тези оглядової лекції.....	32
3.2. План практичного заняття та навчально-методичні рекомендації.....	29
3.3. Тести та практичні завдання.....	33
Тема 4. Застосування колізійних норм у міжнародному приватному праві.	
4.1. Тези оглядової лекції.....	36
4.2. План практичного заняття та навчально-методичні рекомендації.....	43
4.3. Тести та практичні завдання.....	44
Тема 5. Суб'єкти міжнародного приватного права	
5.1. Тези оглядової лекції.....	47
5.2. План практичного заняття та навчально-методичні рекомендації.....	57
5.3. Тести та практичні завдання.....	58
5.4. План практичного заняття та навчально-методичні рекомендації.....	61
5.5. Тести та практичні завдання	63
Тема 6. Міжнародне речове право	
6.1. Тези оглядової лекції.....	66
6.2.План практичного заняття та навчально-методичні рекомендації	74
6.3. Тести та практичні завдання.....	75
Питання до екзамену з МПП.....	79
Термінологічний словник мінімальних термінів у МПП.....	81
Перелік умовних скорочень.....	92
Список джерел та літератури.....	95

ПЕРЕДМОВА

У сучасному світі невпинно зростає теоретичне та практичне значення міжнародного приватного права. Економічна глобалізація та міжнародна торгівля прискорюють транскордонний рух капіталу, мультинаціональні компанії ведуть бізнес у десятках юрисдикцій. Міжнародне приватне право забезпечує правову основу для їхньої діяльності, інвестицій та укладення контрактів, здійснює захист прав іноземних інвесторів та визначає правовий режим їхньої діяльності.

Водночас, збільшення ролі уніфікованих матеріальних норм поступово усуває необхідність застосування складних колізійних норм. Свідченням інтернаціоналізації міжнародного приватного права є те, що останнім часом у рамках Європейського Союзу активно створюються прямі норми міжнародного приватного права, які замінюють національні колізійні норми держав-членів. Основними трендами сучасної практики міжнародного приватного права є питання забезпечення єдності правових норм, адаптація до нових технологій та зміни у соціально-економічній сфері. Зокрема, активізується процес гармонізації законодавства країн, що беруть участь у міжнародних договорах і угодах.

Міграційні процеси та особисті зв'язки, адже мільйони людей, в тому числі громадян України, працюють або проживають за межами країни громадянства в силу різних причин, призводять до зростання спорів у сфері приватноправових міжнародних відносин.

З динамічним впровадженням цифровізації виникають нові, раніше невідомі колізійні проблеми, пов'язані з електронною комерцією, захистом даних та інтелектуальною власністю в Інтернеті, міжнародними кіберделіктами.

Зростає довіра до міжнародного комерційного арбітражу як до гнучкого та нейтрального засобу вирішення спорів, а саме міжнародне приватне право регулює питання чинності арбітражної угоди та визнання арбітражного рішення за кордоном тощо. В той же час, все більш витребуваними стають механізми альтернативного вирішення спорів, що є важливим для забезпечення доступу до правосуддя та зменшення навантаження на суди.

Воєнний стан ускладнив правовий режим численних відносин із міжнародним елементом. Масове переміщення населення та міграційні процеси актуалізували знання про регулювання правового статусу українських громадян за кордоном, їхніх прав та обов'язків в іноземних юрисдикціях, можливості отримання тимчасового захисту, працевлаштування, доступу до медичних послуг та освіти, регулювання питань, пов'язаних із визнанням правочинів, прав на перебування, працевлаштування тощо. Тим самим, міжнародне приватне право перетворюється з теоретичної дисципліни на життєво важливий інструмент для забезпечення правової визначеності, передбачуваності та стабільності у світі, де майже будь-який правочин чи особистий зв'язок може мати транскордонний характер.

Міжнародне приватне право є обов'язковою дисципліною для майбутніх правників. Основне завдання курсу – це науково обґрунтована орієнтація здобувачів на системне, комплексне та послідовне вивчення базових інститутів міжнародного приватного права. Метою вивчення міжнародного приватного права є не лише ознайомлення з основними поняттями, але й глибоке розуміння його принципів та інститутів, що покладені в основу цієї важливої галузі права. Зростає важливість врахування міжнародних стандартів і рекомендацій у національному законодавстві. Це підкреслює необхідність розробки та оновлення навчальних матеріалів у вищих навчальних закладах, що готують фахівців у галузі міжнародного приватного права.

Основним результатом вивчення курсу міжнародного приватного права стане формування у студентів комплексу знань, пов'язаних із правовим регулюванням приватноправових відносин з іноземним елементом, вироблення практичних навичок та умінь пошуку та застосування норм міжнародного приватного права у їх майбутній практичній діяльності.

Навчально-методичний посібник складається з конспектів лекційних матеріалів, представлених тезами, питань для самоконтролю після кожної теми, планів практичних занять, тестів, ситуаційних завдань, тем рефератів, термінологічного словника мінімальних термінів з міжнародного права, переліку умовних скорочень, списку джерел та літератури.

Після вивчення курсу міжнародного права здобувачі складають іспит з усіх тем курсу.

Тема 1. Поняття, предмет та система міжнародного приватного права

1.1 Міжнародне приватне право (МПП) — це самостійна галузь права, яка містить сукупність правових норм, що регулюють цивільно-правові (приватноправові) відносини, ускладнені іноземним елементом, шляхом визначення, право якої держави має бути застосоване до конкретного випадку за допомогою колізійних норм чи регулювання цих відносин за допомогою уніфікованих матеріальних норм міжнародних договорів.

Термін "приватноправові відносини" означає, що за своєю природою вони відносяться до відносин, які в межах кожної держави регулюються нормами різних галузей приватного права. До сфери міжнародного приватного права входять: цивільна право- та дієздатність іноземних фізичних та юридичних осіб; відносини власності за участю іноземних фізичних та юридичних осіб; відносини, які випливають із зовнішньоекономічних договорів; фінансові та кредитно-розрахункові відносини за участю іноземних фізичних та юридичних осіб; відносини щодо використання результатів інтелектуальної праці (авторські, патентні та ін.) іноземних фізичних та юридичних осіб; відносини щодо перевезення закордонних вантажів; спадкові відносини щодо майна, що знаходиться за кордоном; шлюби українських громадян із іноземцями; усиновлення дітей українських громадян іноземцями; робота українських громадян за кордоном тощо. І, хоча цей перелік далеко не вичерпний, зрозуміло, що маємо справу з відносинами, які регулюються нормами різних галузей приватного права.

Окремо слід зауважити специфіку *методів правового регулювання у міжнародному праві*.

Існують два основні способи регулювання приватноправових відносин, ускладнених іноземним елементом: *колізійно-правовий* та *матеріально-правовий методи*. Перший-історично первинний і полягає у виборі компетентного правопорядку (права певної держави) для врегулювання конкретного правовідношення з іноземним елементом. Він не регулює відносини по суті, а лише вказує, право якої країни (вітчизняне чи іноземне) має бути застосоване. Завдяки процесам уніфікації права дедалі важливішим стає матеріально-правовий метод як прямий спосіб регулювання приватноправових міжнародних відносин, за допомогою якого матеріально-правові норми МПП самостійно встановлюють права та обов'язки сторін, не вимагаючи додаткового вибору національного права. Такі уніфіковані норми містяться у міжнародних договорах, конвенціях, відтак, забезпечують більшу визначеність і передбачуваність правового регулювання.

Використання матеріально-правового методу регулювання суспільних відносин у МПП має переваги перед колізійним. Вони полягають у тому, що, по-перше, цей метод створює більшу визначеність для учасників відповідних

суспільних відносин, оскільки для них ці норми можуть бути відомі заздалегідь. По-друге, уніфіковані матеріально-правові норми дозволяють уникнути односторонності у правовому регулюванні. У свою чергу, колізійний метод сприяє усуненню прогалин, які утворюються у зв'язку з використанням матеріально-правових норм Поєднання зазначених методів дозволяє враховувати конкретні умови виникнення та реалізації прав та обов'язків суб'єктів правовідносин.

Нормативна структура міжнародного приватного права. Нормативна структура МПП відрізняється підвищеною складністю. Цю галузь права становлять різні за своїм характером, походженням, природою та структурою норми. Їх можна класифікувати наступним чином: колізійні (від лат. *collisio* - зіткнення, конфлікт), матеріально-правові, матеріально-процесуальні та процесуальні норми.

Центральна частина нормативної структури МПП - колізійні норми, унікальні за своєю природою і що зустрічаються тільки у МПП. У жодній іншій галузі права немає навіть аналога подібних норм. Їхні джерела — національне законодавство (внутрішні колізійні норми) та міжнародні договори (уніфіковані чи договірні колізійні норми).

Систему міжнародних договорів, що містять уніфіковані колізійні норми можна умовно позначити як комплекс конвенцій про «застосовне право».

Уніфіковані колізійні норми мають договірне походження (звичайні міжнародні колізійні норми трапляються вкрай рідко).

Уніфіковані матеріально-правові норми мають публічно-правовий характер і є кінцевим результатом процесу узгодження волі двох і більше держав, тому можуть безпосередньо застосовуватись для регулювання приватноправових відносин з іноземним правопорядком. Для цього вони мають бути імплементовані у внутрішнє законодавство.

Імплементация норм більшості міжнародних договорів, що регулюють приватноправові відносини, у національне право здійснюється за допомогою ратифікації відповідної міжнародної угоди (якщо вона потребує ратифікації) або за допомогою її підписання та подальшого видання внутрішніх актів, які вводять норми договору до національної правової системи.

Варто зазначити, що після того, як норми міжнародного права стають частиною національної правової системи, вони зберігають автономний, самостійний характер і відрізняються від інших норм внутрішнього права.

Автономність та самостійність імплементованих міжнародних норм у національній правовій системі пояснюється тим, що вони не є творінням одного законодавця, а створені у процесі міжнародної нормотворчості та втілюють узгоджену волю двох і більше держав. Такі норми держава не має права скасувати або змінити в односторонньому порядку (вона має спочатку припинити свою участь у відповідній міжнародній угоді). Відповідно і

тлумачення уніфікованих норм має здійснюватись не за правилами тлумачення норм національного права, а за правилами міжнародного права, закріпленими у Віденській конвенції про право міжнародних договорів (1969р). [1].

Досить широке коло відносин у сфері МПП регулюється з допомогою матеріальних норм національного права. У переважній більшості держав є детальне матеріально-правове регулювання масштабного кола відносин сфери міжнародного спілкування. Наявність такого законодавства дозволяє судам не ставити питання про те, право якої держави має застосовуватися, а регулювати міжнародне приватні правовідносини за допомогою спеціальних норм свого національного права. Однак, практично з будь-яких правовідносин з «міжнародним» чи «іноземним елементом» може виникнути колізійне питання і колізійна норма, яка його вирішує не може бути замінена внутрішньою матеріальною нормою.

Матеріально-правова норма національного права, призначена регулювати відносини, що виходять за межі правопорядку однієї держави, застосовується:

- 1) коли до неї відсилає колізійна норма;
- 2) безпосередньо, в силу характеру цієї норми, оскільки подібні приписи в основному виражені як імперативні правила поведінки.

Іншими словами, наявність спеціальних норм внутрішнього законодавства, призначених для регулювання приватноправових відносин з іноземним елементом, передбачає наявність гіпотетичної колізійної норми одностороннього характеру, яка обирає право країни суду як регулятора цих правовідносин.

Безпосереднє використання національних матеріальних норм без вирішення колізійного питання можливо, якщо суперечка розглядається у національному суді і основні аспекти спору пов'язані з територією тільки цієї держави. У такому разі коректно вирішити справу на основі норм власного права, спеціально призначених для регулювання відносин з іноземним правопорядком. Якщо ж суперечка розглядається в суді іноземної держави, то застосування матеріально-правових норм права іншої держави можливе після вирішення колізійного питання на користь застосування права цієї держави

Важлива позиція полягає в тому, що ніякі іноземні закони апріорі не мають екстериторіальної сили. Їх застосування в іноземних судах можливе лише на основі місцевого законодавства.

Ключова ознака міжнародного приватного права— *наявність "іноземного елемента"*, який може виступати у формі: суб'єкта: однією зі сторін є іноземна фізична або юридична особа, або іноземна держава;

об'єкта: майно (річ) знаходиться на території іноземної держави; юридичного факту: факт, що спричинив виникнення, зміну чи припинення відносин, мав місце за кордоном.

Таким чином, предметом МПП є лише ті приватні відносини, які мають міжнародний характер.

Співвідношення міжнародного приватного права з міжнародним публічним правом та внутрішнім правом є ключовим для розуміння його унікального місця у правовій системі.

Найбільш тісний зв'язок міжнародного приватного права прослідковується саме з нормами міжнародного публічного права. Обидві галузі є самостійними, однак, мають спільну "міжнародну" назву і істотно різняться за предметом, суб'єктами та методом регулювання. Міжнародні публічні договори є джерелом міжнародного приватного права, міжнародне публічне право встановлює правила, що стосуються імунітету держави у цивільних відносинах, які потім застосовуються в межах міжнародного приватного права тощо.

Міжнародне приватне право є частиною внутрішнього (національного) права кожної держави, але має унікальну функцію, оскільки містить колізійні норми, які виводять застосування права за межі внутрішнього права, вказуючи на необхідність застосування іноземного права. Теоретична діяльність має за мету цілком практичний результат: покращення якості нормотворчої діяльності на міжнародному та європейському рівнях, сприяння правовій комунікації. [2. С.113].

Також варто зауважити, що у вивченні міжнародного приватного права важливе місце займає порівняльне правознавство (компаративістика) — порівняльне вивчення та зіставлення відповідних норм та інститутів у праві різних держав. [3. С.56]. Це відповідає потребам практики. При вивченні, наприклад, правових засад участі іноземних юридичних осіб та фізичних осіб у підприємницькій діяльності на території України за національним правом, природно, виникає питання: які правові основи участі у такій діяльності українських фізичних та юридичних осіб за кордоном. Вони визначаються, головним чином, правом відповідної іноземної держави.

Система міжнародного приватного права є традиційною і поділяється на дві основні частини: Загальну та Особливу. Цей поділ відображає методологічну структуру галузі та навчального курсу. Відтак, Загальна частина містить норми, принципи та інститути, які мають методологічне та універсальне значення для всієї галузі, закладає основи для застосування норм Особливої частини.

Основні інститути *Загальної частини*:

- Поняття, предмет і методи МПП: Визначення галузі, її місця у правовій системі (колізійний і матеріально-правовий методи).

- Джерела МПП: Внутрішнє законодавство, міжнародні договори, звичаї, судова та арбітражна практика.
- Колізійні норми: Вчення про структуру, види, механізм дії колізійних норм та їхні прив'язки.
- Застосування іноземного права: Проблеми, пов'язані з імплементацією іноземного права (кваліфікація, зворотнє відсилання (*renvoi*), обхід закону).
- Обмежувальні інститути:
  - Публічний порядок (*ordre public*): Застереження про відмову в застосуванні іноземного права, якщо це суперечить основам правопорядку держави.
  - Імперативні норми (норми безпосередньої дії): норми, які застосовуються, незалежно від колізійної прив'язки.
- Суб'єкти МПП: Загальні положення про правовий статус іноземних фізичних осіб, юридичних осіб (теорії визначення їхньої "національності") та держави.
- Принципи: національний режим, режим найбільшого сприяння, взаємність та реторсія.

Особлива частина містить конкретні колізійні та матеріально-правові норми, які регулюють окремі інститути приватноправових відносин, ускладнених іноземним елементом. По суті, вона є застосуванням загальних принципів до спеціальних сфер. Основними інститутами Особливої частини є договірне і зобов'язальне право, інтелектуальна власність, сімейне право, спадкове право, трудове право, міжнародний цивільний процес, міжнародний комерційний арбітраж.

Джерела та література:

1. Віденська конвенція про право міжнародних договорів від 23 травня 1969 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/995_11
2. Петрончак Ю. О. Lex mercatoria і тенденції міжнародного приватного права: історія та сучасність. *Актуальні проблеми приватного права в умовах євроінтеграційних процесів в Україні*: збірник тез доповідей учасників науково-практичного семінару (11 листопада 2021 року). С. 113.
3. Венедіктов С.В. Міжнародне та порівняльне трудове право : підручник / С.В. Венедіктов. – Київ : ДІА, 2023. – 260 с. – ISBN 978-617-7785-41-4. С. 56

Питання для самоконтролю:

1. Як можна визначити поняття та предмет МПП?
2. Як можна визначити поняття «іноземний елемент» у МПП?
3. Що таке нормативна структура МПП?
4. Як можна охарактеризувати співвідношення міжнародного приватного права з міжнародним публічним правом та внутрішнім правом
5. Що являють собою колізійно-правовий та матеріально-правовий методи регулювання у МПП?
6. Як можна визначити юридичну природу МПП?
7. Яке місце займає МПП у системі національного та міжнародного права?
8. Що таке система МПП?

1.2. Вступ до міжнародного приватного права. Поняття, предмет, методи та система міжнародного приватного права

1. Поняття, предмет та система міжнародного приватного права.
2. Принципи та функції міжнародного приватного права.
3. Методи правового регулювання у міжнародному приватному праві.
4. Сучасні проблеми міжнародного приватного права.

В результаті засвоєння цієї теми здобувач має:

знати поняття та предмет МПП; співвідношення МПП з міжнародним та національним правом; місце МПП у правовій системі; загальні та спеціальні принципи МПП; нормативну структуру МПП; методи регулювання в МПП; *вміти* використовувати отримані знання в навчальному процесі та в практичній діяльності;

володіти навичками роботи з національними та іноземними нормативними правовими актами, документами міжнародно-правового характеру, науковою літературою та аналітичними матеріалами.

Питання та завдання для самоперевірки і контролю засвоєння знань:

Дати відповідь на контрольні питання.

1. Якими є сутність і значення міжнародного приватного права в системі міжнародного права?
2. Чи достатньою є структура міжнародних приватних відносин?
3. Якою є система міжнародного приватного права?
4. У чому полягає динамічність системи міжнародного приватного права?
5. Якою галуззю – публічною чи приватною – є міжнародне приватне право?
6. Які методи правового регулювання застосовує міжнародне приватне право?
7. Яким є предмет міжнародного приватного права?
8. У чому полягають особливості місця України в системі міжнародних приватноправових відносин?
9. Які концепції існують у юридичній літературі стосовно розуміння природи міжнародного приватного права?
10. На які частини поділяється структура міжнародного приватного права?
11. У чому полягає динамічність системи МПП?

Теми рефератів

1. Розвиток науки міжнародного приватного права.
2. Історія виникнення колізійного методу регулювання в міжнародному приватному праві.
3. Матеріальний метод правового регулювання, його переваги та недоліки.

1.3 Тестові завдання

1. Позначте визначення, яке розкриває поняття «міжнародне приватне право»:

- а) «підгалузь міжнародного права, що регулює міжнародні економічні відносини»;
- б) «сукупність норм, що регулюють приватні та процесуальні відносини, які виникають у сфері міжнародного спілкування між юридичними та фізичними особами»;
- в) «сукупність норм національного права, що регулюють відносини міжнародного обміну товарами та послугами»;
- г) «сукупність принципів та норм, що є загальнообов'язковими для усіх держав в приватноправовій сфері».

2. Вкажіть вид суспільних відносин, який не належить до предмету регулювання міжнародного приватного права:

- а) відносини з міжнародного усиновлення;
- б) міжнародне оподаткування;
- в) відносини, пов'язані з розрахунками в іноземній валюті;
- г) відносини, пов'язані з авторськими правами щодо творів, виданих за кордоном.

3. Вкажіть ознаку, яка характеризує приватні правовідносини:

- а) ієрархічні відносини між суб'єктами;
- б) перевага директивно-зобов'язуючих норм права;
- в) широке використання договірної форми регулювання;
- г) одностороннє волевиявлення суб'єктів.

4. Вкажіть способи правового впливу на певні суспільні відносини, які не притаманні міжнародному приватному праву:

- а) колізійний метод;
- б) диспозитивний метод;
- в) метод рекомендацій;
- г) метод приписів.

Джерела та література:

1. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 № 2709-IV. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text>
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
3. Білоусов Є.М., Яковюк І.В. Міжнародне приватне право : навч. посіб. / Є.М. Білоусов, І.В. Яковюк. – Київ : Право, 2023 р. – 408 с.
4. Довгерт А.С. Міжнародне приватне право: зміна концепції : монографія / А.С. Довгерт. – Київ : Алерта, 2024. – 256 с. – ISBN 978-617-566-797-2.
5. Міжнародне приватне право : навч. посібник. Практикум / Р.А. Майданик, Ю.Д. Притика, В.В. Цюра, Т.В. Боднар, Е.М. Грамацький, І.А. Діковська, О.В. Кохановська, В.О. Бажанов, О.О. Білик-Ромашенко, А.О. Кодинець, Л.В. Панова, Л.І. Радченко. – Київ : Юрінком Інтер, 2024. – 368 с. – ISBN 978-966-667-849-5.
6. Венедіктов С.В. Міжнародне та порівняльне трудове право : підручник / С.В. Венедіктов. – Київ : ДІА, 2023. – 260 с. – ISBN 978-617-7785-41-4.
7. Вайцеховська О.Р., Руденко О.В. Міжнародне приватне право. Особлива частина : навч. посіб. / О.Р. Вайцеховська, О.В. Руденко. – Харків : Право, 2023. – 520 с. – ISBN 978-966-998-492-0.
8. Koppel O. A., Parkhomchuk O. S. Глобальні тренди міжнародних відносин. Research, challenges and development prospects in the area of social sciences. 2020. P. 145–162. URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-588-42-6/145-162> (date of access: 21.06.2024).

Тема 2 . Джерела міжнародного приватного права.

2.1 *Джерела міжнародного приватного права* – це зовнішні форми вираження (закріплення) правових норм, які регулюють приватноправові відносини, ускладнені іноземним елементом (тобто відносини, що пов'язані з правопорядком двох або більше держав).

Особливість джерел міжнародного приватного права полягає в їхній комплексності та подвійній природі, оскільки вони містять норми як внутрішнього (національного) права, так і міжнародного права. У юридичній науці прийнято виділяти такі основні види джерел міжнародного приватного права: міжнародні договори (угоди, конвенції), внутрішнє законодавство (національне право), міжнародні та торговельні звичаї, судова та арбітражна практика. На окрему увагу заслуговують у деяких правових системах додаткові джерела у вигляді доктрин і загальних принципів права.

Міжнародні договори виконують кілька важливих функцій у системі МПП: можуть встановлювати єдині (уніфіковані) колізійні норми, які прямо вказують, право якої держави має застосовуватися до приватноправових відносин (наприклад питання шлюбу, спадкування тощо). Це допомагає уникнути так званих "колізій колізій" -ситуацій, коли колізійні норми різних держав вказують на різні правові системи. Не менш важливою є функція уніфікації матеріально-правових норм, які безпосередньо регулюють приватні відносини, усуваючи необхідність застосування національного права (наприклад, Конвенція ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів 1980 р. (Віденська конвенція)). [1]. Функція встановлення юрисдикції та порядку визнання рішень допомагає регулювати питання міжнародної підсудності, спрощує процедуру визнання та виконання іноземних судових та арбітражних рішень (наприклад, Нью-Йоркська конвенція 1958 р. про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень). [2].

Міжнародні договори, які є джерелами МПП, можна класифікувати за різними критеріями: за кількістю сторін -на двосторонні та багатосторонні, за предметом регулювання- на уніфікаційні та процесуальні, за типом норм- на договори з уніфікованими колізійними нормами та на договори з уніфікованими матеріальними нормами тощо. В будь-якому випадку, в Україні, як і в більшості правових держав, чинні міжнародні договори, ратифіковані Верховною Радою України мають пріоритет над національним законодавством у сфері їх регулювання.

Основним і найпоширенішим джерелом міжнародного приватного права у кожній державі є *внутрішнє законодавство*, яке має форму національних законів та підзаконних нормативно-правових актів, що регулюють приватноправові відносини, ускладнені іноземним елементом. Саме в ньому містяться загальні положення та колізійні норми для більшості приватноправових відносин.

Національні закони визначають обсяг цивільної правоздатності та дієздатності іноземних фізичних і юридичних осіб на території даної держави, закріплюють норми-застереження про публічний порядок та інші імперативні норми, застосування яких є обов'язковим, незалежно від права, обраного сторонами або колізійною нормою. Конституційні норми закладають загальні засади МПП і мають найвищу юридичну силу, а закон України «Про міжнародне приватне право» (2005 р.) є основним спеціальним джерелом, містить загальні принципи МПП, колізійні норми щодо особистого закону, договорів, права власності, спадкування, а також норми міжнародного процесу. [3].

Норми МПП включені як окремі розділи або статті до *основних кодексів приватного права*. Так Цивільний кодекс містить норми, що стосуються іноземного елемента у сфері договірних відносин, права власності, спадкування, Сімейний кодекс регулює відносини з приводу міжнародних шлюбів, розлучень, усиновлення іноземцями тощо, Цивільний процесуальний кодекс вирішує питання міжнародної підсудності, виконання судових доручень, визнання і виконання іноземних судових рішень.

Низка *підзаконних нормативно-правових актів*, до прикладу, акти Кабінету Міністрів, відомчі акти деталізують застосування норм МПП переважно у сфері зовнішньоекономічної діяльності, митного контролю або валютного регулювання тощо.

Важливим, хоча й допоміжним, джерелом міжнародного приватного права є *міжнародні та торговельні звичаї*, особливо в регулюванні міжнародного комерційного обігу. Вони виступають як неписані правила, що склалися в результаті тривалої та постійної практики і отримали загальне визнання як юридично обов'язкові.

Звичаї є більш гнучкими та швидше адаптуються до змін у міжнародному комерційному обігу, ніж законодавство чи міжнародні договори. У більшості країн звичаї застосовуються за умови, що це не суперечить імперативним нормам внутрішнього законодавства та міжнародних договорів, або якщо на це прямо вказує колізійна норма. Міжнародні торговельні звичаї є ключовим елементом регулювання переважно зовнішньоекономічних контрактів. Це, зокрема, міжнародні комерційні терміни (Інкотермс) уніфіковані правила та звичаї для документарних акредитивів, принципи УНІДРУА.

Варто відзначити, що для застосування торговельного звичаю в Україні, особливо у сфері договорів, необхідно щоб сторони прямо посилалися на звичай (наприклад, вирішили включити в контракт "Інкотермс 2020") і, найголовніше, звичай не повинен суперечити імперативним (обов'язковим) нормам українського законодавства чи чинним міжнародним договорам України.

Судова та арбітражна практика також є джерелом міжнародного приватного права але її роль та юридичне значення суттєво різняться залежно від правової системи держави.

В правових системах загального права (Common Law), що належать до англо-американської правової сім'ї (наприклад, Велика Британія, США, Канада, Австралія), цілком очевидно, що *судовий прецедент є основним і безпосереднім джерелом права*, включаючи МПП. Більше того, суди не лише застосовують, але й створюють нові колізійні норми або тлумачать чинні правила, заповнюючи прогалини у законодавстві.

Що стосується континентальної правової системи (Civil Law), країни якої належать до романо-германської правової сім'ї (Україна, Франція, Німеччина тощо), де головним джерелом є нормативно-правовий акт, *судова практика виконує фактичну правотворчу роль* у МПП. До прикладу, рішення Верховного Суду – хоча й не є обов'язковими прецедентами – відіграють вирішальну роль у формуванні єдиної практики застосування колізійних і матеріальних норм МПП. Це створює "переконливе джерело", на яке орієнтуються нижчі суди. У випадках, коли законодавство мовчить або є неясним, практика вищих судів створює квазі-норми, які фактично заповнюють правові прогалини, доки законодавець не внесе відповідні зміни.

Що стосується *арбітражної практики*, її рішення не є прецедентами, але їхня одноманітність та повторюваність сприяють формуванню та закріпленню норм *Lex Mercatoria*, які фактично регулюють комерційний обіг. Правова концепція *lex mercatoria* (*lex merchant* в межах англоамериканського права), що аргументовано вважається однією із найдавніших джерел приватного права у світі, еволюціонувала протягом століть, і, попри свою архаїчність, зберігає актуальність не втрачаючи регулятивних можливостей. Сучасне прецедентне право є тому підтвердженням. [4 С.113].

Рішення арбітрів сприяють лібералізації вибору права і визнанню недержавних регуляторів. Питання визнання та виконання іноземних арбітражних рішень регулюється, перш за все, Нью-Йоркською конвенцією 1958 року. Судова практика держав щодо застосування цієї конвенції є вирішальною для формування єдиних підходів до міжнародного арбітражу.

Доктрина, або праці вчених-юристів, є неофіційним (допоміжним) джерелом міжнародного приватного права. Вона не має прямої юридичної сили, як закон чи міжнародний договір, але відіграє важливу роль у формуванні, тлумаченні та розвитку цієї галузі права.

Вона допомагає судам, арбітражам та законодавцям правильно зрозуміти та застосувати складні та часто неоднозначні норми міжнародного приватного права, особливо колізійні норми, а у випадках, коли внутрішнє законодавство чи міжнародні договори не містять норм для регулювання конкретного

правовідношення з іноземним елементом, суд чи арбітраж може звернутися до доктрини для пошуку обґрунтованого рішення.

Наукові праці та дослідження слугують теоретичною базою для розробки нових законів, кодифікації чинних норм, а також для підготовки та укладення міжнародних договорів (наприклад, рекомендації Гаазької конференції з міжнародного приватного права часто ґрунтуються на доктринальних розробках).

В Україні, як і в більшості країн континентальної системи, доктрина не визнається офіційним джерелом права. Суд не може ухвалити рішення, посилаючись виключно на думку вченого-юриста. Однак, доктрина має великий непрямий вплив на правозастосовну практику через навчальні посібники та коментарі до законів, якими користуються судді та юристи, наукові висновки, що можуть бути додані сторонами до матеріалів справи для обґрунтування своєї позиції у складних колізійних питаннях.

Принципи права цивілізованих народів. Відповідно до ст. 38 Статуту Міжнародного суду ООН загальні принципи права - самостійне джерело міжнародного публічного права. Статут передбачає, що поряд із міжнародними договорами та звичаями Міжнародний суд має застосовувати «загальні засади права, визнані цивілізованими націями». [5].

Загальні принципи права входять до системи як міжнародного, так і національного права та є джерелами міжнародного приватного права будь-якої держави. Загальні принципи права згадуються в національному законодавстві (ст.3 ЦК України): справедливість, добросовісність та розумність. [6]. Вирішення спору безпосередньо на основі цих принципів можливе у разі застосування аналогії права.

Автономія волі учасників цивільних правовідносин — це фундаментальний, основний принцип будь-якої національної приватно-правової системи. Сутність автономії волі полягає у свободі сторін вступати чи не вступати у приватноправові відносини, як врегульовані, так і не врегульовані законодавчо. У міжнародному приватному праві автономія волі відіграє особливу роль: вона постає як триєдине явище — джерело міжнародного приватного права, його головний спеціальний принцип та одна з колізійних прив'язок. Таке становище автономії волі є феноменом і властиво лише міжнародному приватному праву. Автономія волі суб'єктів договору вважається основним джерелом договірних відносин (у тому числі права зовнішньоторговельних угод) у закордонній практиці та доктрині.

Міжнародне приватне право знає також і інші принципи, які розкривають його приватноправову природу: принцип національної (внутрішньодержавної) юрисдикції приватно-правових відносин з іноземним елементом, рівності учасників приватноправових відносин з іноземним

елементом, визнання правосуб'єктності іноземних осіб, право держави на застосування взаємності тощо.

Уніфікація та гармонізація норм міжнародного приватного права. У світі існує велика кількість міжнародних організацій, що займаються проблемами міжнародного приватного права — Гаазькі конференції з міжнародного приватного права, Міжнародний симпозиум з Кодексу Бустаманте, Світова організація торгівлі (СОТ), УНІДРУА, МТП, ЮНКТАД, ЮНСІТРАЛ. Ці організації проводять велику роботу з уніфікації та гармонізації законодавства у сфері міжнародного приватного права. У їх рамках укладено величезну кількість міжнародних договорів, що регулюють різні аспекти міждержавного співробітництва із приватноправових питань.

Уніфікація права - це процес створення однакових норм законодавства різних держав за допомогою укладання міжнародних договорів. У будь-якому міжнародному договорі встановлюються обов'язки держав щодо приведення свого внутрішнього права у відповідність до норм цього договору. Головна особливість уніфікації права: вона відбувається одночасно у двох різних правових системах – у міжнародному праві (укладання міжнародного договору) та у національному праві (імплементация норм цього договору у внутрішньодержавне право).

Уніфікацію права можна визначити як співробітництво, спрямоване на створення міжнародного механізму регулювання відносин у сфері спільних інтересів держав. Її основні підсумки-вироблення однакових колізійних норм (Гаазька конвенція про право, застосовне до договорів міжнародної купівлі-продажу товарів (1986), [7]. однакових матеріальних норм (Конвенція УНІДРУА про міжнародний факторинг та про міжнародний фінансовий лізинг (1988), [8] тощо.

Гармонізація права є процесом зближення національних правових систем, зменшення та усунення відмінностей між ними. Гармонізація права та його уніфікація — взаємопов'язані явища, але гармонізація є ширшим поняттям, оскільки зближення національно-правових систем здійснюється і поза уніфікацією права. Головна відмінність гармонізації від уніфікації - відсутність міжнародних зобов'язань (міжнародних договірних форм) у процесі гармонізації. Відсутність договірних форм визначає специфіку всього процесу гармонізації права загалом. При розробці законодавства щодо міжнародного приватного права часто має місце рецепція такого регулювання у формі прямого запозичення (використання Ліхтенштейном 1996 р. Закону про МПП Австрії (1978); використання в Румунії (1992), Болгарії (2005) Закону про МПП Швейцарії (1987)) тощо.

Незважаючи на масштабні процеси уніфікації та гармонізації права, діяльність міжнародних організацій, функціонування міжнародного комерційного права, міжнародне приватне право залишається найбільш

суперечливою та складною галуззю права. Держави неохоче йдуть на принципові зміни свого законодавства з метою зближення його з правом інших держав або з міжнародним правом. Особливу складність викликають приватноправові відносини за участю держав. З метою усунення найбільш гострих протиріч у сфері зовнішньої торгівлі створено систему міжнародних правозастосовних органів.

Джерела та література:

1. Віденська конвенція про право міжнародних договорів від 23 травня 1969 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/995_11
2. Конвенція від 10.06.1958 «Конвенція про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень (Нью-Йорк, 1958)» URL: <https://zakon-pro.ligazakon.net/document/MU58K01R?land=UA&context=UA&an=2>
3. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 № 2709-IV. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text>
4. Петрончак Ю. О. Lex mercatoria і тенденції міжнародного приватного права: історія та сучасність. Актуальні проблеми приватного права в умовах євроінтеграційних процесів в Україні: збірник тез доповідей учасників науково-практичного семінару (11 листопада 2021 року). С. 113.
5. Статут ООН від 26.06.1945 р. URL: <https://zakon-pro.ligazakon.net/document/MU45001U?land=UA&context=UA>
6. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
7. Гаазька конвенція про право, застосовне до договорів міжнародної купівлі-продажу товарів (1986) . URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_003#Text
8. Конвенція УНІДРУА про міжнародний факторинг та про міжнародний фінансовий лізинг (1988) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_263#Text

Питання для самоконтролю:

1. Які види джерел МПП можна назвати?
2. Що являє собою національне законодавство як джерело МПП?
3. Які особливості має міжнародний договір як джерело МПП?
4. Яка специфіка міжнародного звичаю як джерела МПП?
5. Які особливості має судовий прецедент як джерело МПП?
6. В чому суть уніфікації та гармонізації норм МПП?

2.2. Джерела міжнародного приватного права.

1. Загальна характеристика джерел міжнародного приватного права, їх види.
2. Внутрішнє законодавство як джерело міжнародного приватного права.
3. Міжнародний договір як джерело міжнародного приватного права.
4. Судовий прецедент як джерело міжнародного приватного права в окремих країнах системи загального права.
5. Звичай як джерело міжнародного приватного права.

В результаті засвоєння цієї теми здобувач має:

знати поняття та специфіку джерел МПП; джерела МПП; міжнародно-правові джерела МПП; місце судово-арбітражної практики, судового прецеденту, доктрини права, аналогії права і закону, загальних принципів права та автономії волі у системі джерел МПП; поняття уніфікації та гармонізації норм МПП;

вміти використовувати отримані знання в навчальному процесі та в практичній діяльності;

володіти навичками роботи з національними та іноземними нормативними правовими актами, документами міжнародно-правового характеру, науковою літературою та аналітичними матеріалами.

Питання та завдання для самоперевірки і контролю засвоєння знань:

Дати відповідь на контрольні питання.

1. Що розуміється під джерелом міжнародного приватного права?
2. Що таке система джерел міжнародного приватного права?
3. Які є види джерел міжнародного приватного права?
4. Як між собою співвідносяться норми та принципи міжнародного приватного права?
5. Чи є джерелами міжнародного приватного права рішення (акти) міжнародних організацій?
6. Яку роль відіграють міжнародно-правові звичаї в практиці міжнародних приватноправових відносин?
7. Чи є джерелом права для України судові рішення міжнародних арбітражних установ?

Теми рефератів

1. Співвідношення міжнародного договору та внутрішнього закону.
2. Принцип «автономії волі» в джерелах міжнародного приватного права.
3. Торгові звичаї. Міжнародні правила інтерпретації комерційних термінів (ІНКОТЕРМС).

2.3. Тестові завдання

1. Які акти внутрішнього законодавства повністю присвячені врегулюванню правовідносин за участю іноземного елемента?

- а) Закон України «Про міжнародне приватне право».
- б) Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність».
- в) Закон України «Про правовий статус іноземців».
- г) Закон України «Про громадянство України».

2. Для вирішення яких питань, що виникають у сфері приватноправових відносин з іноземним елементом, застосовується Закон України «Про міжнародне приватне право»?

- а) Визначення застосовуваного права.
- б) Визначення форми здійснення правосуддя за участю іноземного елемента.
- в) виконання судових доручень
- г) визнання та виконання в Україні рішень іноземних судів.

3. Які форми права застосовуються у міжнародному приватному праві?

- а) міжнародні договори;
- б) внутрішнє законодавство;
- в) господарські договори;
- г) судова та арбітражна практика.

4. Якими способами міжнародний договір стає частиною національного законодавства України?

- а) підписання міжнародного договору.
- б) ратифікація міжнародного договору.
- в) затвердження міжнародного договору.
- г) прийняття міжнародного договору.

5. Який порядок набрання чинності міжнародного договору?

- а) обмін ратифікаційними грамотами між учасниками договору.
- б) після здачі ратифікаційних грамот державі-депозитарію.
- в) по закінченню певного терміну після обміну ратифікаційними документами або здачі ратифікаційних грамот державі-депозитарію.

г) після першого застосування норм договору компетентними органами.

6. Чинні для України міжнародні договори не можуть укладати:

а) Президент України.

б) Кабінет Міністрів України.

в) Міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, державні органи.

г) Профспілки України

7. Якими нормативним актами України дозволено застосування звичаїв?

а) Господарський процесуальний кодекс України.

б) Закон України «Про міжнародне приватне право».

в) Закон України «Про міжнародний комерційний арбітраж».

г) Кодекс торговельного мореплавства України.

8. В якій країні судова та арбітражна практика є формою міжнародного приватного права?

а) Україна.

б) Велика Британія.

в) Російська Федерація.

г) Іспанія.

Практичне завдання

На території України відбулася дорожньо-транспортна пригода, в результаті якої завдано шкоди легковому автомобілю, що належав польському підприємству, вантажівкою авто-перевізного підприємства України. Як було встановлено, винним у ДТП є водій вантажівки, який не впорався з управлінням. Польське підприємство звернулося з позовом про відшкодування шкоди, завданої автомобілю, у розмірі вартості його ремонту. Вимоги позивача ґрунтуються на нормах ЦК України. На підставі якого нормативного акту буде визначене належне до застосування право? Право якої держави буде застосовано для вирішення спору?

Джерела та література:

1. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 № 2709-IV. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text>
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
3. Білоусов Є.М., Яковюк І.В. Міжнародне приватне право : навч. посіб. / Є.М. Білоусов, І.В. Яковюк. – Київ : Право, 2023 р. – 408 с.
4. Довгерт А.С. Міжнародне приватне право: зміна концепції : монографія / А.С. Довгерт. – Київ : Алерта, 2024. – 256 с. – ISBN 978-617-566-797-2.
5. Міжнародне приватне право : навч. посібник. Практикум / Р.А. Майданик, Ю.Д. Притика, В.В. Цюра, Т.В. Боднар, Е.М. Грамацький, І.А. Діковська, О.В. Кохановська, В.О. Бажанов, О.О. Білик-Ромашенко, А.О. Кодинець, Л.В. Панова, Л.І. Радченко. – Київ : Юрінком Інтер, 2024. – 368 с. – ISBN 978-966-667-849-5.
6. Венедіктов С.В. Міжнародне та порівняльне трудове право : підручник / С.В. Венедіктов. – Київ : ДІА, 2023. – 260 с. – ISBN 978-617-7785-41-4.
7. Вайцеховська О.Р., Руденко О.В. Міжнародне приватне право. Особлива частина : навч. посіб. / О.Р. Вайцеховська, О.В. Руденко. – Харків : Право, 2023. – 520 с. – ISBN 978-966-998-492-0.
8. Koppel O. A., Parkhomchuk O. S. Глобальні тренди міжнародних відносин. Research, challenges and development prospects in the area of social sciences. 2020. P. 145–162. URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-588-42-6/145-162> (date of access: 21.06.2024).

Тема 3. Колізійні норми в міжнародному приватному праві.

3.1. Якщо приватноправові відносини пов'язані з правопорядком двох і більше держав, виникає колізійне питання - право якої держави має їх регулювати: закон країни суду чи закон тієї держави, з якою правовідносини найбільш тісно пов'язані? Проблема вибору правопорядку існує лише у міжнародному приватному праві.

Якщо колізійне питання вирішено на користь застосування права іншої держави, то національний судовий орган зобов'язаний вирішувати суперечку не на основі власного права, а на основі іноземного. Можливість застосування національними правозастосовчими органами іноземного права – основний парадокс та основна складність міжнародного приватного права.

Таким чином, *колізійна норма* — це норма загального, абстрактного, відсильного (бланкетного) характеру, яка не містить матеріальної моделі поведінки, не встановлює прав і обов'язків сторін, але на підставі закладеного у ній об'єктивного критерію визначає, право якої держави має регулювати відповідні відносини. Головна відмінність колізійної норми від інших юридичних приписів - подолання колізійної проблеми шляхом визначення компетентного права, тобто права, що підлягає застосуванню в силу вказівки колізійної норми.

Національні суди застосовують іноземне право лише за умови вирішення приватноправових спорів, пов'язаних з іноземним правопорядком. При цьому, іноземне право застосовується винятково через акти національного законодавства чи на підставі міжнародного договору. А, отже, колізійні норми наділяють іноземне право екстериторіальною дією. За рахунок застосування права інших держав у національних судах відбувається звуження сфери дії внутрішнього права, і, водночас, розширення просторової сфери дії іноземного права. Однак, при цьому необхідно враховувати, що застосування іноземного права жодною мірою не може завдати шкоди особам, що належать державі, суд якої розглядає суперечку.

Свої функції міжнародне приватне право реалізовує саме за допомогою колізійних норм, які встановлюють, який із порушених правопорядків є компетентним. Колізійні норми вирішують колізії (конфлікти, зіткнення) між різними правовими системами, забезпечують вибір належного правопорядку та вирішення суперечки по суті, тобто визначають застосування необхідних матеріально-правових норм, оскільки у приватноправових відносинах, пов'язаних з іноземним правом, належну матеріальну норму можна виявити лише за допомогою колізійних норм. Міжнародне приватне право формувалося та розвивалося як колізійне (конфліктне — Великобританія, США) право. Як і міжнародне приватне право загалом, колізійне право має національний характер — у правопорядку кожної держави є власне колізійне право.

Основне джерело колізійних норм - національне законодавство, однак, здавна робляться спроби створити уніфіковане колізійне право (Кодекс Бустаманте, регіональні та універсальні конвенції про застосовне право). Ці правові акти містять велику кількість міжнародних колізійних норм, які (як і національні колізійні норми) не завжди однаково вирішують питання застосовного права. У зв'язку з цим у сучасному міжнародному приватному праві постала проблема — міжнародні колізії колізій (зіткнення національних та міжнародних колізійних норм чи колізійних норм різних міжнародних договорів).

Застосування уніфікованих матеріально-правових норм звужує сферу дії колізійного права, спрощує та прискорює процес вирішення приватно-правових спорів, пов'язаних із іноземним правопорядком. Немає потреби вирішувати колізійне питання, звертатися до іноземної правової системи, встановлювати зміст норм іноземного права. Суди застосовують матеріальні норми, визнані державами і встановлюють однакове правове регулювання спірних правовідносин.

До прикладу: право, яке застосовується до аліментних зобов'язань у зареєстрованому партнерстві, визначається Гаазьким протоколом про право, застосовним до аліментних зобов'язань (2007) [1]. Та й в законодавстві багатьох держав встановлено примат уніфікованих матеріальних норм над національними колізійними (ст. 1186 ЦК України). [2] .

Однак, незважаючи на це, панівна точка зору і в законодавстві, і в практиці, і в науці: національне колізійне право — це основна, фундаментальна частина міжнародного приватного права.

Специфічна природа колізійно-правових норм визначає особливість їхньої структури. Структура колізійної норми відрізняється від структури звичайної норми права (у колізійній нормі немає гіпотези, ні диспозиції, ні санкції). Необхідні структурні елементи (реквізити) колізійної норми – *обсяг та прив'язка*.

Обсяг вказує вид (зміст) регульованих правовідносин; прив'язка - право, що підлягає застосуванню регулювання даного правовідносини. Наприклад, згідно норм цивільного права багатьох держав «визначення імені та прізвища фізичної особи» (обсяг) «регулюється правом держави, громадянином якої є особа» (прив'язка).

Якщо проаналізувати зміст колізійної норми, то стає очевидно, що обсяг колізійної норми становить її гіпотезу, а прив'язка є диспозицією. Визначальна риса колізійних норм — вони позбавлені санкцій, наслідки їх порушення передбачені не в самій колізійній нормі, а в матеріальних приписах тієї правової системи, до якої вона відіслала.

У доктрині міжнародного приватного права виділяють види колізійних норм залежно від особливостей їх колізійних прив'язок, регульованих колізій,

джерел походження, дії у часі та просторі. Видовий поділ колізійних норм залежить від критеріїв їхньої класифікації :

1. За способом вираження волі законодавця - імперативні, диспозитивні, альтернативні, кумулятивні колізійні норми. В імперативних нормах може бути лише одна колізійна прив'язка- автономії волі, реального зв'язку, закону суті відносини, власного права контракту. Імперативна колізійна норма – це владний припис законодавця про застосування права однієї держави, що встановлюється на підставі будь-якого об'єктивного критерію, іншими словами, не містить права вибору законодавства як судом, так і сторонами правовідносин. Наприклад, ч. 1 ст. 566 ЦК України підкреслює, що цивільна дієздатність іноземного громадянина визначається за законом країни, громадянином якої він є. [3].

Диспозитивні колізійні норми - діють, якщо сторони не домовилися про інше, тобто сторонам надається можливість самим вибрати застосовне право, а якщо вони цього не зробили, то тоді суд має право застосувати формулу прикріплення, вказану в диспозитивній нормі. Термінологічно у законодавстві право сторін автономії волі може бути виражене по-різному: «якщо інше не передбачено договором», «якщо сторони не обмовили іншого», «правом, обраним сторонами» тощо.

Альтернативні колізійні норми - з декількох прив'язок, вказаних в колізійній нормі, для застосування обирається одна. До прикладу у ст. 61 ЗУ «Про міжнародне приватне право» зазначено, що подружжя може обрати для регулювання майнових наслідків шлюбу право особистого закону одного з подружжя або право держави, у якій один з них має звичайне місце перебування, або, стосовно до нерухомого майна, право держави, у якій це майно знаходиться. [4].

Кумулятивні колізійні норми - до одного правовідношення послідовно або одночасно застосовуються декілька прив'язок. Наприклад, у ст. 72 ЗУ «Про міжнародне приватне» зазначено, що заповіт або акт його скасування не можуть бути визнані недійсними внаслідок недодержання форми, якщо остання відповідає вимогам права місця складання заповіту або права громадянства, або права звичайного місця перебування спадкодавця у момент складання акту чи в момент смерті, а також права держави, у якій знаходиться нерухоме майно. [5].

2. За формою колізійної прив'язки – односторонні та двосторонні (багатосторонні) колізійні норми.

Односторонні колізійні норми передбачають можливість застосування лише національного права, права країни суду. Такі норми мають імперативний характер. Односторонні колізійні норми вказують на обставини, за яких застосовується національне право та розглядають правовідносини, пов'язані з іноземним правопорядком, лише з точки зору національного права.

Наприклад, у ст. 46. ЗУ «Про міжнародне приватне право» зазначено, що до засновницького договору, що є установчим документом юридичної особи з іноземною участю, застосовується право держави, у якій буде створена юридична особа. [6].

Двосторонні (багатосторонні) колізійні норми передбачають можливість застосування як національного, так і іноземного чи міжнародного права. Тобто, вони не називають право конкретної держави, а містять загальне правило, за яким суд має обрати правозастосування. Наприклад, у ст. 48 ЗУ «Про міжнародне приватне право» зазначено, що до зобов'язань, які виникають з дії однієї сторони, з урахуванням положень статей 49-51 цього Закону, застосовується право держави, у якій мала місце така дія. [7].

У сучасному праві двосторонніх колізійних норм значно більше ніж односторонніх. Колізійне правило «закон суду» вважається «жорстким» і тому національний законодавець прагне встановити гнучке правове регулювання у вигляді двосторонніх колізійних норм (особливо диспозитивних). Прив'язка двосторонньої колізійної норми називається формулою прикріплення.

У науці міжнародного приватного права виділяють такі *види прив'язок колізійної норми*:

1. *Особистий закон (lex personalise)*. Означає застосування права тієї держави, до якої належить учасник правовідношення. Наприклад: а) особистий закон фізичної особи є закон громадянства, що означає застосування права тієї держави, громадянином якої є фізична особа; б) особистий закон місця проживання фізичної особи - означає застосування права тієї держави, на території якої проживає учасник приватноправових відносин. б) особистий закон юридичної особи - передбачає застосування права тієї держави, до якої належить юридична особа або закон країни реєстрації юридичної особи.

2. *Особистий закон юридичної особи (lex societatis)*. Колізійна прив'язка пов'язує вирішення питання про цивільну правосуб'єктність юридичної особи з правопорядком держави її знаходження.

3. *Закон місця знаходження речі (lex rei sitae)*. Означає застосування права тієї держави, на території якого знаходиться річ. У ч. 2, ст. 38. ЗУ «Про міжнародне приватне право» зазначено, що належність майна до нерухомих або рухомих речей, а також інша класифікація майна визначаються правом держави, у якій це майно знаходиться. [8].

4. *Закон місця здійснення юридичного акту (lex loci actus)*. Означає застосування права тієї держави, на території якого був здійснений акт У ст. 56, ЗУ «Про міжнародне приватне право» зазначено, що форма і порядок укладення шлюбу в Україні між громадянином України та іноземцем або

особою без громадянства, а також між іноземцями або особами без громадянства визначаються правом України. [9].

5. *Закон місця укладення договору (lex loci contractus)*. Означає застосування права тієї держави, де укладено договір. Місце укладення договору по-різному тлумачиться в праві різних країн. Наприклад, в англо-американському праві договір вважається укладеним в тому місці, звідки відправлений акцепт, в країнах континентального права – де отриманий акцепт.

6. *Закон місця укладення шлюбу (lex loci celebrationis)*. Достатньо поширена колізійна прив'язка, яка передбачає підпорядкування форми шлюбу законодавству тієї держави, на території якої такий шлюб укладається. В деяких державах така колізійна прив'язка має більш широке застосування і передбачає врегулювання більш широкого кола питань, пов'язаних з укладенням шлюбу (шлюбний вік, умови вступу в шлюб та ін.)

7. *Закон місця виконання договору (зобов'язання) (lex Lex loci solutionis)*. Означає застосування права тієї держави, де зобов'язання підлягає виконання. В праві більшості держав прийнята наступна трактовка місця виконання зобов'язань, а саме мова йде про місце фактичної здачі товару, товаророзпорядчих документів або місце здійснення платежу.

8. *Закон місця спричинення шкоди (lex loci delicti commissi)*. Означає застосування права тієї держави, на території якого була причинна шкода.

9. *Закон місця роботи (lex loci laboris)* - означає застосування права країни, де здійснюється трудова діяльність (основним винятком з даного правила є форма трудового договору).

10. *Закон «найбільш тісного зв'язку» (lex connectionis fermitatis)*, або «гнучке» колізійне регулювання. Закон найтіснішого зв'язку означає застосування права тієї держави, з якою приватне правовідносини найбільш тісно пов'язане. Незважаючи на невизначеність змісту та труднощі правозастосування, ця формула прикріплення набуває все більшого поширення. Сучасне МПП прагне встановити максимально гнучких критеріїв визначення застосовного права. Застосування права тієї держави, з якою ставлення найбільш тісно пов'язане, є найбільш яскравим прикладом прояву цієї тенденції

11. *Закон суду (lex fori)*. - означає застосування права тієї держави, суд якої розглядає справа з іноземним елементом. Колізійне питання вирішується судом на користь застосування власного національного права. Право країни суду цілком може бути застосовне до певного виду приватноправових відносин і може виступати альтернативою усім останнім формулам прикріплення. (Теорія ввічливості - у судових справах по спорах де є іноземний елемент, необхідно застосовувати й іноземне законодавство, оскільки ігнорування права інших держав у є неповагою до цієї держави).

12. *Закон прапора (lex banderare, lex flagi)*. - означає застосування права тієї країни, під прапором якої плаває судно. У ст. 19 Кодексу торговельного мореплавства України зазначено —право власності та інші майнові права на судна, що знаходяться за межами України, а також виникнення, зміна та припинення цих прав регулюються законодавством держави, під прапором якої плаває судно тощо. [10].

Окремої уваги заслуговує *колізійне регулювання Інтернет –відносин*, адже в будь-яких Інтернет-відносинах може бути безліч різних іноземних елементів. Наприклад, об'єкт у мережі Інтернет розміщено на Інтернет-сайті, доменне ім'я якого говорить про його приналежність одній державі, а сервер, який підтримує Інтернет-сайт, знаходиться на території іншої держави.

Особа може здійснювати комерційну діяльність на Інтернет сайті своєї держави та продавати цифровий товар із сервера в іноземній державі тощо. Внаслідок відсутності територіальних кордонів та універсальності доступу засади МПП, засновані на зв'язку з фізичною територією, в Інтернеті в принципі не застосовні. Концепція «найтіснішого зв'язку приватноправових відносин з правопорядком двох і більше держав» є оптимальним варіантом для локалізації Інтернет-відносин, іноземні показники яких можна виявити практично у всіх структурних елементах правовідносин.

У наднаціональному середовищі мережі Інтернет лише застосування принципу найбільш тісного зв'язку здатне забезпечити достатню гнучкість та ефективність колізійно-правового регулювання. Концепція «найтіснішого зв'язку приватноправових відносин з правопорядком двох і більше держав» є оптимальним варіантом для локалізації Інтернет-відносин, іноземні елементи яких можна виявити практично у всіх структурних елементах правовідносини. Однак одразу виникає проблема — оскільки Інтернет-правовідносини найчастіше пов'язані з територіями багатьох держав, то дуже складно встановити, який з існуючих зв'язків є «найтіснішим». Це може призвести або до судового свавілля при виборі застосовного права, або до вибору кількох правопорядків, що надзвичайно утруднить і уповільнить вирішення і так складних спорів.

Практично будь-які Інтернет-відносини (особливо у разі виникнення судового спору, з метою вирішення якого визначається іноземний елемент) має правові наслідки у світі. Як правило, «національність наслідків» встановити можна - особистий закон провайдера, користувача, власника ресурсу; місце знаходження сервера, місце настання шкідливих наслідків, закон країни суду. Визначення зв'язку Інтернет-відносини з іноземним правопорядком за критерієм «національність правових наслідків» може полегшити вирішення Інтернет-суперечок. [11].

В наш час відзначається поява транснаціонального права електронного бізнесу (*lex informatica*), що надало можливість динамічного та гнучкого

регулювання Інтернет-відносин шляхом дотримання принципів, звичаїв, правил та практик, прийнятих у всьому світі. Визначення *lex informatica* виходить із концепції *lex mercatoria*, дієвого та давнього регулятора міжнародної комерційної діяльності, однак, формування «загального Інтернет-права» за аналогією з *lex mercatoria* — процес багато в чому невпорядкований та надзвичайно тривалий. Лише уніфікація колізійних норм є оптимальним варіантом вирішення колізійних проблем в Інтернеті, оскільки поки що ні судова практика, ні законодавство не в змозі створити систему несуперечливих та одноманітних колізійних норм для вирішення колізійних проблем в Інтернеті.

Підсумовуючи, варто вказати на існування є цілої низки серйозних проблем сучасного колізійного права:

1. Суперечність між прагненням до правової визначеності та потребою гнучкого регулювання. Раніше правова визначеність гарантувалася використанням наперед відомих колізійних норм із жорсткою прив'язкою. Сучасні кодифікації закріплюють гнучке регулювання - критерій найбільш тісного зв'язку, норми з презумпціями, дозволяють судам вдаватися до кумулятивного застосування різних правопорядків.

2. Проблема встановлення змісту іноземного права. Суд, спираючись на колізійну норму, має застосувати іноземне право, проте на практиці національний суд практично не здатний глибоко знати іноземне право та застосовувати його так само правильно, як своє власне.

3. Суперечність між прагненням правової одноманітності на міжнародному рівні та бажанням законодавця захистити національні інтереси.

Для вирішення цих проблем пропонується активізувати процес уніфікації колізійних та матеріально-правових норм, розробити та прийняти універсальну конвенцію, що містить колізійні норми, створені на основі «основних принципів МПП», та міжнародні колізійні норми, які б отримали поширення в практиці міжнародних судів та комерційних арбітражів. Центральне призначення такої конвенції — правовідносини, які виникли і визнані законними щодо однієї державі, мають беззаперечно визнаватись законними й іншій державі. Можливо варто створити міжнародний суд МПП на кшталт Міжнародного суду ООН, до компетенції якого входило б рішення складних колізійних питань, що виникають у практиці національних судів.

Джерела та література:

1. Протокол про право, що застосовується до зобов'язань про утримання (2007) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973_001-07#Text
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
3. Там само .

4. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 № 2709-IV. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text>
5. Там само.
6. Там само.
7. Там само.
8. Там само.
9. Там само.
10. Кодекс торговельного мореплавства України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/176/95-%D0%B2%D1%80#Text>
11. Конвенція ООН про використання електронних повідомлень у міжнародних договорах від 23.11.2005. URL-адреса. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon5.rada>

Питання для самоконтролю:

1. Як можна визначити поняття, структуру та функції колізійних норм?
2. Що являють собою основні види колізійних норм?
3. Що є основними типами формул прикріплення?
4. Які атрибути закону автономії волі можна назвати?
5. Що таке закон тісного зв'язку як колізійна прив'язка?
6. Які особливості має колізійне регулювання Інтернет-відносин?
7. В чому полягають проблеми сучасного колізійного права?

3.2 Колізійні норми в міжнародному приватному праві.

1. Колізійно-правовий метод регулювання.
2. Структура та види колізійних норм.
3. Типи колізійних прив'язок (формул прикріплення).
4. Уніфікація і гармонізація норм міжнародного приватного права

В результаті засвоєння цієї теми здобувач має:

знати основні засади колізійного права; поняття колізійної норми, її будова та особливості;

види колізійних норм; основні типи колізійних прив'язок;

вміти використовувати отримані знання в навчальному процесі та в практичній діяльності;

володіти навичками роботи з національними та іноземними нормативними правовими актами, документами міжнародно-правового характеру, науковою літературою та аналітичними матеріалами.

Питання та завдання для самоперевірки і контролю засвоєння знань

Дати відповідь на контрольні питання.

1. Вкажіть, які методи правового регулювання застосовуються в міжнародному приватному праві?
2. В чому полягає зміст матеріально-правового регулювання в міжнародному приватному праві?
3. Назвіть, які основні недоліки колізійного регулювання, яке застосовується у міжнародному приватному праві?
4. Вкажіть складові елементи колізійно-правової норми.
5. В чому полягає зміст принципу «автономія волі» у міжнародному приватному праві?

Теми рефератів

1. Позитивні та негативні колізії законів.
2. Множинність колізійних прив'язок.
3. «Кульгаючі» правовідносини та «кумулятивні» колізійні норми.

3.3. Тестові завдання

1. До спеціальних методів правового регулювання в міжнародному приватному праві належать:

- а) діалектико-правовий;
- б) імперативно-правовий;
- в) приватно-правовий;
- г) колізійно-правовий.

3. До установ, що здійснюють уніфікацію норм міжнародного права належать:

- а) Рада Європи;
- б) Міжнародна економічна комісія;
- в) Арбітражний інститут при Торгово-промисловій палаті міста Стокгольм.
- г) Гаазька конференція з міжнародного приватного права.

4. Колізійна норма в міжнародному приватному праві за своїм змістом є:

- а) правилом, яке відсилає до положень певного міжнародного договору;
- б) правилом, яке визначає права та обов'язки учасників відповідних правовідносин;
- в) правилом, яке регулює відповідні відносини відповідно до існуючих міжнародних звичаїв;
- г) правилом, яке визначає право, що підлягає застосуванню для врегулювання певних приватних відносин, ускладнених іноземним елементом.

5. Складовими елементами колізійної норми є:

- а) відсилання;
- б) гіпотеза;
- в) прив'язка;
- г) резолюція.

6. Односторонні формули прикріплення колізійної норми:

- а) точно називають країну, суд якої компетентний розглядати відповідний спір;
- б) точно називають країну, право якої підлягає застосуванню;
- в) точно називають право, колізійні норми якого підлягають застосуванню;
- г) точно називають право, матеріальні норми якого підлягають застосуванню.

7. Різновидами колізійної прив'язки «особистий закон фізичної особи» є:

- а) закон держави громадянства;
- б) закон держави суду;
- в) закон держави здійснення комерційної діяльності;
- г) закон держави, в якій мав місце відповідний юридичний факт.

8. За своїм змістом принцип «автономія волі сторін» передбачає, що:

- а) правозастосовчий орган визначає право, що підлягає застосуванню до відповідних правовідносин;

- б) до відповідних правовідносин застосовується право, яке з ними найтісніше пов'язане;
- в) учасники правовідносин з іноземним елементом можуть здійснити вибір права, що підлягає застосуванню до відповідних правовідносин;
- г) до відповідних правовідносин застосовуються лише диспозитивні норми права відповідної держави.

9. Згідно положень Закону України «Про міжнародне приватне право», вибір права стосовно правочину відповідно до принципу «автономія волі сторін»:

- а) здійснюється одноразово та в подальшому не може бути змінений;
- б) повинен бути здійснений до моменту укладення правочину;
- в) може бути здійснений на різних стадіях виконання правочину і не підлягає зміні;
- г) може бути здійснений або змінений на різних стадіях виконання правочину

10. Згідно положень Закону України «Про міжнародне приватне право», вибір права відповідно до принципу «автономія волі сторін» не може здійснюватись:

- а) у спадкових правовідносинах;
- б) якщо у правовідносинах беруть участь особи без громадянства;
- в) якщо відсутній іноземний елемент у правовідносинах;
- г) у зобов'язальних правовідносинах.

Практичні завдання

1. Рядом держав було прийнято багатосторонній міжнародний договір про правову допомогу, який містив виключно колізійні норми з питань речового, зобов'язального та сімейного права. Обґрунтуйте, застосування якого спеціального методу правового регулювання мало місце в цьому випадку?
2. Один із працівників Міністерства економічного розвитку та торгівлі України, який готував проект угоди про торговельне співробітництво України з Грецією, наголошував, що в її основу має бути покладено Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16 квітня 1991 р., стверджуючи при цьому, що він є джерелом міжнародного приватного права. Ваша позиція?
3. Розгляньте наступні ситуації і дайте відповіді на питання, наведені нижче:
  - а) при складанні заповіту на території України громадянин Польщі Р. встановив у ньому, що спадкові відносини, які виникнуть після його смерті, регулюються правом Франції;

б) громадянин України П. та його дружина – громадянка Канади – Р. уклали угоду, в якій закріпили, що майнові наслідки їх шлюбу регулюються правом США; в) громадянка України С. та громадянин Японії Г. звернулися до відділу реєстрації актів цивільного стану України із заявою про укладення їх шлюбу за формою і в порядку, передбаченому законодавством Японії; г) підприємство, зареєстроване в Нідерландах, та українське підприємство уклали договір оренди нерухомого майна, яке знаходиться на території України. У вказаному договорі сторони зазначили, що до тлумачення змісту договору застосовується право Індії.

У чому полягає принцип автономії волі сторін? Які види автономії волі сторін можна назвати? Що є підставою для реалізації принципу автономії волі? Чи будуть визнані в Україні наведені вище правочини?

Тема 4. Застосування колізійних норм у міжнародному приватному праві.

4.1 Загальновідомо, що застосування будь-якої правової норми неможливе без її тлумачення: встановлення її сенсу та зв'язку з фактичними обставинами, у яких норма має бути застосована. Юридична кваліфікація фактів відповідно до правової норми та сфери її застосування є одним із аспектів тлумачення права. Конкретні прийоми та правила тлумачення мають відповідати правовій системі тієї держави, правова норма якої тлумачиться та застосовується. Результати тлумачення не мають суперечити основним цілям та принципам права та його нормативним приписам.

У МПП поняття кваліфікації передбачає кваліфікацію відносин, виходячи з колізійної норми. Кваліфікація є стислим формулюванням, що узагальнює велику кількість норм матеріального права, або виражає загальний принцип МПП. Кваліфікації підлягають і обсяг, і прив'язка колізійної норми. Особливість кваліфікації в МПП — на кожному етапі вирішення приватноправового спору з іноземним правопорядком, кваліфікація здійснюється за різними правилами. Процес розгляду спору із приватноправових відносин міжнародного характеру передбачає, як правило, наявність трьох стадій, пов'язаних з визначенням застосовного права - кваліфікація, вибір права, застосування обраного права.

Три стадії процесу визначення застосовного права виводяться з концепції існування трьох різновидів колізії колізій:

- колізії щодо обсягу колізійної норми;
- колізії щодо прив'язки колізійної норми;
- колізії, пов'язані з тим, що однаково сформульовані у колізійних нормах поняття у різних державах розуміються та тлумачаться по-різному.

Основні труднощі полягають в тому, що наявність у законодавстві різних держав однаково сформульованих колізійних норм не є гарантією, що як компетентне буде визначено одне й те саме національне право. Колізійні норми різних країн, навіть якщо вони містять однакову термінологію, можуть мати приховані колізії, які здатні породити проблеми «конфлікту кваліфікацій». Крім того, в колізійних нормах законодавець часто використовує абстрактні, узагальнені формулювання, які очевидно потребують додаткового тлумачення. Наприклад, є держави, в законодавстві яких особистим законом юридичних є закон, який визначається їхньою національністю. Відразу ж виникають питання: що є національністю юридичних осіб, за якими критеріями вона визначається? Це закон держави, в якій юридична особа визнається як така, чи щось інше? На всі ці питання можна відповісти лише після того, як зроблено кваліфікацію правових понять.

Кваліфікація та вибір застосовного права складають поняття «первинна кваліфікація». Стадія застосування обраного судом права – це вже «вторинна кваліфікація». Результат первинної (колізійно-правової) кваліфікації - це

вирішення колізійного питання, відсилання до певного національного правопорядку. Застосування матеріально-правової норми будь-якої правової системи передбачає матеріально-правову кваліфікацію - кваліфікацію з метою визначити права та обов'язки суб'єктів правовідносини. Матеріально-правова (вторинна) кваліфікація завжди здійснюється за *lex causae*, тобто на основі права, яке суд визначив як компетентне. [1.С.147].

Найбільш серйозні проблеми породжує первинна кваліфікація. Проблема кваліфікації колізійних правових понять існує на стадії вибору права, при вирішенні колізійного питання та застосуванні вітчизняних колізійних норм. Вибір застосовного права безпосередньо залежить від того, правові поняття якої країни будуть використані під час вирішення колізійного питання.

Для застосування колізійної норми необхідно розкрити зміст наявних у ній юридичних понять, співставити їх із фактичними обставинами справи. Кваліфікація є складовим елементом будь-якої конфліктної норми. Колізійна норма пов'язує національне право з іноземним, тому проблема кваліфікації зводиться до того, за допомогою права якої держави необхідно тлумачити юридичні категорії, які містяться у самій колізійній нормі. Очевидно, що можуть виникнути ситуації коли виникає необхідність застосування іноземного права оскільки поняття не відомі національному праву, відомі але з іншим змістом, відомі, але в іншому значенні. Тому в ч. II ст.7 Закону ЗУ «Про міжнародне приватне право» передбачено, що якщо норми і поняття, що потребують правової кваліфікації, не відомі праву України або відомі під іншою назвою або з іншим змістом і не можуть бути визначені шляхом тлумачення правом України, то при їх правовій кваліфікації також враховується право іноземної держави.

Кваліфікація невідомих національному праву юридичних категорій, правових інститутів здійснюється за принципом *lex causae* - що означає «гнучке» колізійне регулювання, яке полягає в тому, що застосовується право тієї країни, яка найбільш тісно пов'язана з відповідними відносинами. Це відповідає сучасним тенденціям правового регулювання, однак, якщо спірне питання пов'язане з кількома іноземними правопорядками, то на його регулювання можуть претендувати правові системи двох чи більше держав. Національний суд навряд чи зможе визначити, від понять якого саме іноземного права національні юридичні поняття відрізняються своїм змістом

Однією з найскладніших проблем МПП є проблема «прихованих колізій». Ці колізії є основною причиною конфлікту кваліфікацій. Проблема ускладнюється тим, що одна одній суперечать не колізійні норми загалом, а формули прикріплення. Колізії колізій виникають, коли той самий термін застосовується до різних по суті явищ (особистий закон індивіда розуміється або як закон громадянства, або як закон доміцилія).

Приховані колізії (колізії колізій) можуть мати позитивну та негативну форму. Позитивні колізії колізій- це коли два і більше правопорядки одночасно претендують на регулювання одних і тих самих правовідносин. Негативні колізії колізій- це коли, навпаки, жоден з правопорядків не погоджується врегулювати спірні правовідносини.

Приховані колізії лежать в основі теорії відсилань: зворотного відсилення та відсилення до третього закону.

Зворотне відсилення означає, що обране на основі колізійної норми країни суду іноземне право відмовляється регулювати спірне правовідношення і відсилає назад до закону суду (відсилення першого ступеня).

Відсилення до третього закону має місце у разі, коли обраний іноземний правопорядок не містить матеріального регулювання цих правовідносин, а наказує застосувати право третьої держави (відсилення другого ступеня, що називається також «трансмисією»). Гіпотетично можливі і подальші відсилення - до права четвертої, п'ятої і більше держави.

Проблема відсилань є самостійним інститутом МПП і знаходить своє закріплення в національному законодавстві. Так, згідно Ст.9 ЗУ «Про міжнародне приватне право» будь-яке відсилення до права держави має розглядатися як відсилення до норм матеріального права, яке регулює відповідні правовідносини, виключаючи застосування його колізійних норм, якщо інше не встановлено законом або міжнародним договором України. А у випадках, що стосуються особистого та сімейного статусу фізичної особи, зворотне відсилення до права України приймається. [2. С 169].

Причинами появи відсилань є не лише приховані колізії, а й сам характер колізійної норми: це норма абстрактного, загального характеру, що відсилає до іноземного правопорядку в цілому, до іноземної правової системи, у тому числі до колізійного права. Колізійне право, в свою чергу, має національну природу і є складовою внутрішньодержавного права. Вибране іноземне право є єдиною системою, куди входить і колізійне право цієї держави, відтак, безпосередня причина виникнення відсилань – негативні колізії колізій.

Важливість проблеми відсилань зазначена у резолюції Інституту міжнародного права «Про застосування іноземного міжнародного приватного права» (1998 р): теорія відсилань покликана відігравати важливу роль у забезпеченні гармонізації права. Завдання МПП — знайти правову систему, яка найбільш вдало врегулює спірні конкретні правовідносини. Виконанню цього завдання служать усі інститути МПП, зокрема і теорія відсилань. Інститут міжнародного права висловився за уніфікацію правил застосування цієї теорії на міжнародній основі.

Особливе значення проблеми відсилань мають для визнання та виконання іноземних судових рішень. Так на підставі Ст. 81 ЗУ «Про міжнародне приватне право» в Україні можуть бути визнані та виконані рішення

іноземних судів у справах, що виникають з цивільних, трудових, сімейних та господарських правовідносин, вироки іноземних судів у кримінальних провадженнях у частині, що стосується відшкодування шкоди та заподіяних збитків, а також рішення іноземних арбітражів та інших органів іноземних держав, до компетенції яких належить розгляд цивільних і господарських справ, що набрали законної сили, крім випадків у справах щодо стягнення заборгованості з підприємства оборонно-промислового комплексу на користь юридичної особи держави-агресора та/або держави-окупанта або юридичної особи з іноземними інвестиціями чи іноземного підприємства держави-агресора та/або держави-окупанта. [3].

Варто також пам'ятати, що якщо рішення винесено без урахування приписів іноземних колізійних норм, — це може стати достатньою підставою для відмови у його виконанні за кордоном. Так само неправильне застосування права (з точки зору місцевих колізійних норм) може бути підставою для апеляції чи касації.

У колізійному праві існує поняття *колізійної взаємності*, тобто це взаємне застосування права, коли суд однієї держави застосовує право іншої держави лише за умови, що іноземний суд поводиться так само. Однак, важливим є те, що іноземне право підлягає застосуванню у національних судах незалежно від того, чи застосовується право цієї держави за кордоном, оскільки таке застосування передбачено постановами національного колізійного права, а не колізійною взаємністю. Так, згідно Ст.11 ЗУ «Про міжнародне приватне право» суд чи інший орган застосовує право іноземної держави незалежно від того, чи застосовується у відповідній іноземній державі до подібних правовідносин право України, крім випадків, якщо застосування права іноземної держави на засадах взаємності передбачене законом України або міжнародним договором України. [4].

Слід зазначити, що у законодавстві більшості держав закріплено презумпцію існування колізійної взаємності (її наявність передбачається, а ось відсутність необхідно довести). Україна не виняток, тому в ч. II Ст. 11 ЗУ «Про міжнародне приватне право» передбачено, що якщо застосування права іноземної держави залежить від взаємності, вважається, що вона існує, оскільки не доведено інше. [5].

Прив'язка колізійної норми визначає, який правопорядок (місцевий чи іноземний) має регулювати відповідні правовідносини. Зміна колізійної прив'язки у багатьох випадках може призвести до застосування іншого правопорядку. Така зміна можлива в результаті навмисних дій суб'єктів відносини із метою уникнути «незручного» правового регулювання. Застосування «сприятливого» правопорядку забезпечується за допомогою штучно створеної фактичної обставини, закріпленої у колізійній прив'язці.

Для вирішення цієї суперечності було розроблено *теорію обходу закону (agere infraudem legis)*. Інститут обходу закону є одним із захисних засобів звільнитися від застосування іноземного права, на яке вказує колізійна норма.

Сама по собі колізійна норма не має наміру уникнути застосування якогось із національних законів. Створення штучної прив'язки до іншого закону є несумлінним трактуванням колізійної норми, тобто це, по суті, обхід закону. Відповідно до однієї з теорій обходу закону, його сенс полягає в тому, що норма, що обходиться, тлумачиться неправильно з метою домогтися її незастосування. Обхід закону у МПП несумісний із «дійсною» колізією законів. Суб'єкт правовідносини навмисно створює «хибну» колізію законів, щоб унеможливити застосування об'єктивно більш компетентного закону на користь менш компетентного.

Засіб для створення «хибної» колізії законів та неправомірного перерозподілу компетенції одного закону на користь іншого - текст колізійної норми, точніше, колізійної прив'язки. Навмисні цілеспрямовані дії суб'єкта можуть призвести до утворення «обманної прив'язки». Така можливість виникає, коли колізійна норма прямо чи опосередковано бере до уваги індивідуальну волю. Зокрема, у колізійній нормі, яка встановлює компетенцію *lex rei sitae* щодо нерухомості, відсутня можливість вияву суб'єктивної волі. Так, зацікавлена особа за своїм бажанням не може змінити місцезнаходження нерухомості з метою застосування. Тобто, суб'єкти навмисне намагаються вивести свої відносини зі сфери дії норм права певної держави. Застосовне право визначається зацікавленими сторонами штучно, з метою створення більш сприятливого правового режиму (спрощений порядок заснування юридичної особи, розірвання шлюбу, укладання договору) або з метою порушити законні права та інтереси третіх осіб.

Українське законодавство негативно ставиться до цього інституту, тому в Ст. 10 ЗУ «Про міжнародне приватне право» передбачено, що правочин та інші дії учасників приватноправових відносин, спрямовані на підпорядкування цих відносин праву іншому, ніж те, що визначається згідно із цим Законом, в обхід його положень, є нікчемними. У цьому разі застосовується право, яке підлягає застосуванню відповідно до норм цього Закону. [6].

У законодавстві всіх держав передбачено випадки відмови у застосуванні іноземних правових норм. Найбільш поширений спосіб відмови - *застереження про публічний порядок*. Таке застереження є «захисною мірою», рятівним засобом.

Проблема публічного порядку (*ordre public*) пов'язана з самими складними правовими механізмами МПП. Це питання співвідношення публічного та приватного інтересів, меж втручання держави та її судової системи у відносини між приватними особами, можливості поєднання

автономії волі сторін із імперативними нормами національних законів, допустимості застосування іноземного закону біля іншої держави.

Зasadничий принцип МПП - застосування іноземних правових норм не повинно порушувати основ національного правопорядку. Непоодинокі випадки, коли іноземне право, що підлягає застосуванню, може базуватися на принципах, що повністю суперечать правовій системі країни, суд якої розглядає спірну справу. Будь-яка держава, допускаючи застосування іноземного права на своїй території, встановлює порядок та межі такого застосування. З цією метою вироблено спеціальний інститут — застереження про публічний порядок, що міститься у праві всіх країн і є загально визнаним принципом МПП. У найзагальнішому вигляді застереження про публічний порядок можна визначити так: обране на основі вітчизняної колізійної норми іноземне право не застосовується і суб'єктивні права, що виникли на його основі, не визнаються, якщо таке застосування чи таке визнання суперечать публічному порядку цієї держави. Такий підхід закріплений і в Ст. 12 ЗУ «Про міжнародне приватне право», яка чітко вказує, що норма права іноземної держави не застосовується у випадках, якщо її застосування призводить до наслідків, явно несумісних з основами правопорядку (публічним порядком) України. У таких випадках застосовується право, яке має найбільш тісний зв'язок з правовідносинами, а якщо таке право визначити або застосувати неможливо, застосовується право України. [7].

У доктрині МПП робляться спроби визначити категорію «публічний порядок» шляхом перерахування норм, що становлять основу національного правопорядку:

1. Основні засади національного публічного права (конституційного, кримінального, адміністративного).
2. Загально визнані принципи моралі та справедливості, на які спирається національний правопорядок; національна самосвідомість суспільства.
3. Законні права та інтереси фізичних та юридичних осіб, суспільства та держави.
4. Загально визнані принципи та норми міжнародного права, міжнародно-правові стандарти захисту прав людини, які є частиною правових систем більшості держав та мають примат перед дією національного права.

Цілком очевидно, що цей перелік немає вичерпного, закритого характеру. Обмеження застосування іноземного закону з посиланням на публічний порядок допускаються і з інших підстав. [8 С.199].

Однак, застереження про публічний порядок не може мати широку та необмежену сферу застосування. Тому у багатьох міжнародних договорах встановлено, що суд має право звернутися до застереження про публічний порядок, якщо застосування іноземного права явно не сумісне з національним правопорядком. Абсолютно слушною є також диспозиція ч. II Ст. 12 ЗУ «Про

міжнародне приватне право» про те, що відмова в застосуванні права іноземної держави не може ґрунтуватися лише на відмінності правової, політичної або економічної системи відповідної іноземної держави від правової, політичної або економічної системи України. [9].

Джерела та література:

1. Акіменко Ю. Ю., Войтович П. П. Методика викладання міжнародного приватного права : метод. вказівки [Електронне видання] / Ю. Ю. Акіменко, П. П. Войтович ; НУ «Одеська юридична академія». – Одеса : Фенікс, 2023. – 205 с. – Режим доступу: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/23457>
2. Міжнародне приватне право : навч. посібник. Практикум / Р.А. Майданик, Ю.Д. Притика, В.В. Цюра, Т.В. Боднар, Е.М. Грамацький, І.А. Діковська, О.В. Кохановська, В.О. Бажанов, О.О. Білик-Ромащенко, А.О. Кодинець, Л.В. Панова, Л.І. Радченко. – Київ : Юрінком Інтер, 2024. – 368 с. – ISBN 978-966-667-849-5.
3. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 № 2709-IV. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text>
4. Там само.
5. Там само.
6. Там само.
7. Там само.
8. Смітюх А. В. Застереження про публічний порядок та надімперативні норми у міжнародному приватному праві / А. В. Смітюх // Правотворча діяльність та забезпечення системності законодавства України в умовах євроінтеграції : зб. матеріалів наук.-практ. кругл. столу (Київ, 03 квіт. 2025 р.). – Одеса : Юридика, 2025. – С. 197–200.
9. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 № 2709-IV. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text>

Питання для самоконтролю:

1. Як встановлюється зміст іноземного права?
2. Що являє собою процес застосування та тлумачення норм іноземного права?
3. Як проводиться кваліфікація колізійної норми?
4. Яке значення в МПП має теорія відсилань?
5. В чому суть теорії обходу закону ?
6. Що таке колізійна взаємність?
7. Які види захисних застережень застосовуються у МПП?
8. В чому суть застереження про публічний порядок?

4.2. Застосування колізійних норм та іноземного права

1. Загальні положення щодо правового регулювання відносин за участю іноземного елемента.
2. Застосування колізійних норм.
3. Тлумачення, кваліфікація та конфлікт кваліфікацій у міжнародному приватному праві
4. Зворотне відсилання та відсилання до права третьої країни.
5. Обхід закону у міжнародному приватному праві.
6. Застосування норм іноземного права.
7. Застереження про публічний порядок та застосування імперативних норм законодавства.
8. Взаємність і правові режими у міжнародному приватному праві

В результаті освоєння цієї теми здобувач має :

знати: механізм встановлення змісту іноземного права; порядок застосування та тлумачення норм іноземного права; теорії кваліфікації колізійної норми; теорію відсилань у міжнародному приватному праві; захисні застереження у міжнародному приватному праві.

вміти використовувати отримані знання в навчальному процесі та в практичній діяльності;

володіти навичками роботи з національними та іноземними нормативними правовими актами, документами міжнародно-правового характеру, науковою літературою та аналітичними матеріалами.

Питання та завдання для самоперевірки і контролю засвоєння знань

Дати відповідь на контрольні питання.

1. Розкрийте поняття та види «правової кваліфікації» в міжнародному приватному праві
2. Яким чином визначається право, що підлягає застосуванню до врегулювання приватно-правових відносин з іноземним елементом?
3. Вкажіть основні підходи щодо тлумачення та застосування норм іноземного права.
4. Вкажіть, в який спосіб правозастосовчий орган може отримувати інформацію про іноземне право?
5. Розкрийте поняття та види «відсилання» в міжнародному приватному праві.

Теми рефератів

1. Проблема «конфлікту кваліфікації» та методи його вирішення
2. Теорія відсилань у міжнародному приватному праві
3. Зворотне відсилання та відсилання до права третьої країни.
3. Правові наслідки обходу закону.

4.3. Тестові завдання

1. Під правовою кваліфікацією в міжнародному приватному праві слід розуміти:

- а) визначення права, що підлягає застосуванню до правовідносин з іноземним елементом;
- б) визначення галузі права, що регулює правовідносин з іноземним елементом;
- в) визначення характеру та міри відповідальності іноземного суб'єкта;
- г) визначення державної належності іноземного суб'єкта.

2. Право, що підлягає застосуванню до приватно-правових відносин з іноземним елементом, за загальним правилом, визначається:

- а) на розсуд суду;
- б) згідно з колізійними нормами;
- в) самостійно учасниками правовідносин;
- г) основним законом держави.

3. Згідно положень Закону України «Про міжнародне приватне право», з метою встановлення змісту норм права іноземної держави суд чи інший орган може:

- а) залучати експертів;
- б) керуватись Конституцією України;
- в) звертатись за роз'ясненнями до вищого органу;
- г) звертатись до відповідної комісії ООН.

4. Згідно положень Закону України «Про міжнародне приватне право», зворотне відсилання це:

- а) відсилання колізійної норми права іноземної держави, визначеної відповідно до цього Закону, до права третьої держави;
- б) відсилання учасників спору до суду іноземної держави;
- в) повторне відсилання колізійної норми права іноземної держави до правопорядку держави, колізійна норма якого відіслала до даного іноземного правопорядку;
- г) відсилання національного законодавства до положень міжнародних договорів.

5. Згідно положень Закону України «Про міжнародне приватне право», відсилання до права іноземної держави має розглядатися як відсилання:

- а) до норм матеріального права, яке регулює відповідні правовідносини, виключаючи застосування його колізійних норм;
- б) до норм колізійного права іноземної держави, виключаючи застосування його матеріальних норм;
- в) до норм права іноземної держави в цілому;

г) до норм міжнародних договорів з питань міжнародного приватного права за участю цієї іноземної держави.

6. Застереження про публічний порядок у міжнародному приватному праві передбачає:

- а) незастосування норм нератифікованих відповідною державою міжнародних договорів;
- б) незастосування норм права тих іноземних держав, що належать до інших правових систем;
- в) незастосування норм права іноземних держав з відмінною правовою, політичною або економічною системою;
- г) незастосування норм іноземного права, що суперечать публічному порядку відповідної держави.

7. Обхід закону у міжнародному приватному праві це:

- а) зміна особистого закону особи;
- б) застосування до правовідносин з іноземним елементом права іншого, ніж право, передбачене відповідним законодавством;
- в) укладення фіктивних правочинів;
- г) застосування принципу «автономія волі сторін».

8. Згідно положень Закону України «Про міжнародне приватне право», при застосуванні права іноземної держави суд чи інший орган встановлює зміст його норм:

- а) згідно з їх офіційним тлумаченням, практикою застосування і доктриною у відповідній іноземній державі;
- б) згідно з колізійними нормами;
- в) згідно з їх офіційним тлумаченням, практикою застосування і доктриною у державі суду;
- г) згідно з основним законом держави.

9. Матеріальна взаємність у міжнародному приватному праві передбачає:

- а) надання іноземним суб'єктам того обсягу прав і обов'язків, якими користуються громадяни та юридичні особи в державі перебування іноземця;
- б) надання іноземним суб'єктам того обсягу прав і обов'язків, що передбачений міжнародними договорами про правову допомогу;
- в) надання іноземним суб'єктам того ж самого обсягу прав та покладання на них таких же обов'язків, які вони мають у своїй власній державі;
- г) надання іноземним суб'єктам того ж самого обсягу прав та покладання на них таких же обов'язків, який надається іноземцям у їх власній державі.

10. У міжнародному приватному праві для іноземних суб'єктів може встановлюватись:

- а) дозвільний режим;
- б) загальний режим;
- в) винятковий режим;

г) режим найбільшого сприяння.

Практичні завдання

1. Під час розгляду спору за участю іноземного суб'єкта суд встановив, що застосуванню підлягає право тієї іноземної держави, до якої цей суб'єкт належить. Оскільки суд не володів знаннями про відповідне іноземне право, виникло питання, чи вправі він брати до уваги пояснення торгового представника відповідного іноземного посольства та правовий висновок іноземної торгово-промислової палати. Вирішіть дане питання.

2. Громадянин іноземної держави постійно проживав та навчався в Україні. Після звернення ним до органів РАГС щодо реєстрації шлюбу з громадянкою України виникло питання, законодавством якої держави повинні регулюватись питання щодо його шлюбного віку, оскільки положення Закону України «Про міжнародне приватне право» з цього питання відсилали до законодавства держави громадянства, а законодавство відповідної іноземної держави – до законодавства держави місця постійного проживання. Вирішіть дане питання.

Джерела та література:

1. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 № 2709-IV. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text>
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
3. Білоусов Є.М., Яковюк І.В. Міжнародне приватне право : навч. посіб. / Є.М. Білоусов, І.В. Яковюк. – Київ : Право, 2023 р. – 408 с.
4. Довгерт А.С. Міжнародне приватне право: зміна концепції : монографія / А.С. Довгерт. – Київ : Алерта, 2024. – 256 с. – ISBN 978-617-566-797-2.
5. Міжнародне приватне право : навч. посібник. Практикум / Р.А. Майданик, Ю.Д. Притика, В.В. Цюра, Т.В. Боднар, Е.М. Грамацький, І.А. Діковська, О.В. Кохановська, В.О. Бажанов, О.О. Білик-Ромашенко, А.О. Кодинець, Л.В. Панова, Л.І. Радченко. – Київ : Юрінком Інтер, 2024. – 368 с. – ISBN 978-966-667-849-5.
6. Вайцеховська О.Р., Руденко О.В. Міжнародне приватне право. Особлива частина : навч. посіб. / О.Р. Вайцеховська, О.В. Руденко. – Харків : Право, 2023. – 520 с. – ISBN 978-966-998-492-0.
7. Галущенко Г.В. Теорія та практика застосування іноземного права / Інститут міжнародних відносин, Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ : Правова єдність : Алерта, 2019.

Тема 5. Суб'єкти міжнародного приватного права

5.1. *Фізичні особи в міжнародному приватному праві.* Первинним суб'єктом будь-яких приватноправових відносин є фізична особа (індивід). Основоположними для визначення правового становища фізичних осіб в певній державі, крім національного законодавства, є загальновизнані принципи й норми міжнародного права стосовно прав і обов'язків людини, що містяться у міжнародно-правових документах: «Загальній декларації прав людини» (1948 р.), «Міжнародному пакті про громадянські й політичні права» (1966 р.), «Міжнародному пакті про економічні, соціальні та культурні права» (1966 р.), «Європейській конвенції про захист прав людини та основних свобод» (1950 р.) тощо.

Правосуб'єктність фізичної особи у МПП, за загальним правилом, регулюються особистим законом фізичної особи. При цьому як в доктрині МПП, так і національних законодавствах різних держав відсутній єдиний підхід щодо критеріїв визначення особистого закону фізичної особи: в одних державах він визначається за ознакою держави громадянства, в інших – за ознакою держави постійного місця проживання. В деяких державах ці два критерії застосовуються одночасно, що, зокрема, має місце і в Україні (Ч. 1, 3 та 4 Ст. 16 Закону України «Про міжнародне приватне право»). [1].

З точки зору МПП фізичні особи поділяються на дві категорії: *громадяни*, тобто національні особи та *іноземці*.

Громадянство - це стійкий політико-правовий зв'язок індивіда з певною державою. Воно означає юридичну приналежність індивіда до певної держави.

Поняття «іноземці» поєднує такі категорії фізичних осіб: *іноземні громадяни* - особи, які мають юридичний зв'язок з будь-якою державою; *біпатриди* - особи, які мають правовий зв'язок з двома або декількома державами; *апатриди* - особи, які не мають юридичного зв'язку із жодною державою; *біженці* — особи, вимушені з певних причин залишити територію своєї держави і *ті, що отримали притулок* на території іншого.

Іноземець — фізична особа, яка перебуває на території держави, громадянином якої вона не є. Норми права, які визначають правове становище іноземців містяться як у національному законодавстві, так і у міжнародно-правових актах.

До першої категорії іноземців належать іноземні громадяни. На території держави перебування іноземні громадяни користуються певними режимами. Правовий статус іноземців, визначальний обсяг їх прав і обов'язків, позначається терміном «режим іноземців». Для іноземців встановлено такі види режимів:

— *національний режим* передбачає зрівняння іноземців у правах та обов'язках із місцевим населенням. Так, згідно Ст. 26 Конституції України іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, - за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України. [2]. Разом з тим, абсолютний і повний національний режим іноземцям не надається в жодній державі — іноземні громадяни позбавлені виборчих прав, права обіймати державні посади тощо. Це є загальноприйнятною практикою і, аж ніяк не є дискримінацією. Національний режим в основному встановлюється у національному законодавстві, однак його можуть передбачати і в міжнародно-правових актах;

— *спеціальний режим* - передбачає наділення іноземців якимись особливими правами і встановлення для них особливих обов'язків, відмінних від прав та обов'язків громадян держави. Він також закріплюється як у національному законодавстві, так і у міжнародних угодах. Спеціальний режим може мати негативний характер. У такому разі він є сукупністю правових обмежень, які поширюються лише на іноземців (наприклад, іноземці не можуть обиратись та призначатись на певні посади в державі перебування тощо). Однак, спеціальний режим може мати і позитивний (преференційний) характер, тобто іноземні громадяни загалом чи громадяни окремих держав мають переваги в будь-якій сфері діяльності (безвізовий в'їзд мешканців прикордонних областей на територію сусідньої держави, безмитна прикордонна торгівля тощо).

— *режим найбільшого сприяння* – передбачає зрівняння громадян усіх іноземних держав у правах та обов'язках один з одним у якійсь певній сфері на території певної держави. Права та привілеї, якими користуються громадяни однієї держави, на цій території автоматично поширюються на громадян решти держав. Цей режим встановлюється переважно у міжнародних угодах і нині має тенденцію до трансформації в національні режими.

Будь-який з перерахованих режимів передбачає можливість запровадження за розпорядженням влади відповідної держави обмежень та вилучень, особливо у разі застосування реторсій.

Біпатриди - особи з подвійним чи множинним громадянством; вони належать до «проміжної категорії» осіб. Термін «множинне громадянство» є більш точним, але оскільки на практиці, в основному, поширене подвійне громадянство, то найчастіше використовується термін «подвійне громадянство».

Основне джерело виникнення біпатризму – колізії «права ґрунту» та «права крові», тобто розбіжності у законодавстві різних країн з питань набуття та втрати громадянства. Відповідно до «права крові» громадянами держави є усі особи, народжені від громадян цієї держави; згідно «права ґрунту» громадянами цієї держави є всі особи, народжені на її території.

Подвійне громадянство є ускладненим правовим статусом, оскільки одна особа одночасно має і права, і обов'язки по відношенню до двох держав (подвійний дипломатичний і консульський захист, подвійний військовий обов'язок тощо) [3 С.148].

Оскільки статус біпатрида узаконено у міжнародному праві, відповідно його наявність передбачає поєднання двох юридичних компонентів національного закону та міжнародного договору.

Як правило, міжнародні суди вирішують питання щодо належності до громадянства за допомогою певних критеріїв:

- постійне фактичне місце проживання чи місце, де людина «найчастіше буває»;
- місце трудової діяльності або місце, де знаходиться джерело постійного доходу;
- місцезнаходження нерухомого майна;
- місце проживання сім'ї;
- місце несення військової чи державної служби;
- місце, де індивід реально користується своїми громадянськими та політичними правами.

Апатриди (особи без громадянства) - це особливий правовий стан індивіда. Як правило, апатризм є наслідком колізій національних законів про громадянство. Це правовий статус, який характеризується відсутністю в особи громадянства будь-якої держави. Безгромадянство вважається правовою аномалією, оскільки у міжнародному праві закріплено право особи на громадянство (Загальна Декларація прав людини (1948), Європейська конвенція про громадянство (1997)). Апатриди підпорядковуються юрисдикції тієї держави, в якій мають постійне місце проживання. За своїм правовим стану вони прирівняні до іноземних громадян, але при цьому не користуються захистом і заступництвом будь-якої держави. Тому щодо осіб без громадянства діє закон країни їх перебування, вони не пов'язані з правовою системою жодної іншої держави. [4].

Проблему *біженців* породжує масовий вихід населення (Mass exodus), пов'язаний з порушеннями прав людини та економічною міграцією населення. Біженці - це *de facto* особи без громадянства, тобто їхній статус майже нічим не відрізняється від статусу апатридів. Відповідно до Женевської Конвенції про статус біженців (1951р) біженцям надається такий самий режим, як і

іншим іноземним громадянам, якщо спеціально для біженців не передбачено більш сприятливий правовий статус. [5].

Колізійні норми щодо статусу фізичних осіб згідно національного права України стосуються, передусім, особистого закону фізичної особи, цивільної правоздатності та дієздатності, права фізичної особи на здійснення підприємницької діяльності, визнання фізичної особи безвісно відсутньою або оголошення її померлою, імені фізичної особи, особистих немайнових прав, опіки та піклування.

Закон України «Про міжнародне приватне право» визначає основні засади особистого закону. Ним вважається право держави, громадянином якої є ця особа. Що стосується біпатридів - її особистим законом вважається право тієї з держав, з якою ці особи мають найбільш тісний зв'язок, зокрема, мають там місце проживання або займається основною діяльністю. [6].

Особистим законом апатрида вважається право держави, у якій ця особа має місце проживання, а за його відсутності - місце перебування. Відповідно особистим законом біженця вважається право держави, у якій він має місце перебування.

Важливість категорії «особистий закон» полягає в тому, що від нього залежать всі інші колізійні норми статусу фізичної особи.

Юридичні особи в міжнародному приватному праві. Специфіка правового статусу та діяльності юридичних визначається насамперед їх державною приналежністю. Будь-яка держава прагне визначити поняття юридичних осіб, які перебувають під його юрисдикцією. З цією метою використовується термін "національність юридичної особи". Основний акцент категорії «національність» стосується площини публічного права - це державна приналежність юридичної особи, яка дозволяє визначити межі дії публічно-правових норм, що містяться у законодавстві цієї держави, а також у міжнародних договорах, укладених цією державою. Водночас слово «національність» продовжує застосовуватись і у сфері міжнародного приватного права.

Національність юридичної особи – це приналежність юридичної особи певній державі. Національність (державна приналежність) юридичних осіб - основа їх особливого статусу. Варто зазначити, що особистий закон юридичної особи та її державна приналежність (національність) – категорії різні. Особистий закон - категорія колізійного права, право конкретної держави, компетентне відповісти на питання, пов'язані з правосуб'єктністю юридичної особи. Державна приналежність (національність) - матеріально-правова категорія, приналежність юридичної особи до певної держави та його правопорядку.

Як правило, особистий закон юридичної особи спирається на *теорію інкорпорації*: особистим законом юридичної особи вважається право тієї

держави, в якій ця особа зареєстрована (інкорпорована). Цей підхід ми прослідковуємо і в ч. I та II Ст. 25 Закону України «Про міжнародне приватне право» в яких зазначається, що особистим законом юридичної особи вважається право держави місцезнаходження юридичної особи, у якій юридична особа зареєстрована або іншим чином створена згідно з правом цієї держави. [6].

Водночас, може мати місце і *теорія осідлості*: юридична особа належить тій державі, на території якої знаходиться її адміністративний центр (рада директорів, правління, інші виконавчі та розпорядчі органи юридичної особи). Таку ж норму закладено і в диспозицію ч. III Ст. 25 Закону України «Про міжнародне приватне право». [7]. Загалом така практика змішаних критеріїв є переважаючою в більшості європейських країн. Сучасна тенденція підпорядковувати статутні документи юридичної особи варіативній комбінації колізійних прив'язок є виразом одного з основних принципів МПП - принципу найбільш тісного зв'язку, згідно з яким до транскордонних приватноправових відносин має застосовуватися право тієї країни, з якою правовідношення найбільш тісно пов'язане.

Функціонування юридичних осіб однієї держави на території іншої передбачає екстериторіальне визнання їх правосуб'єктності.

Правосуб'єктність іноземних юридичних осіб визнається на основі національного законодавства та міжнародних договорів. Тому, цілком логічно, що питання про допуск іноземної юридичної особи до господарської діяльності на території держави вирішується законодавством цієї держави.

За загальним правилом, діяльність іноземних юридичних осіб регламентується спеціальним законодавством – законами про іноземні інвестиції, корпоративним та акціонерним правом. Акти кодифікації МПП зазвичай обмежуються визначенням компетентного правопорядку до питань загальної правосуб'єктності іноземних компаній. Однак, у деяких країнах встановлені спеціальні колізійні норми щодо окремих аспектів діяльності іноземних юридичних осіб.

Щодо правових режимів стосовно юридичних осіб, то вони схожі з режимами, встановленими для фізичних осіб. Україна надає іноземним юридичним особам *національний режим* діяльності (Ст. 29 Закону України «Про міжнародне приватне право»). Тому іноземна юридична особа під час укладання правочинів на території України не має права посилаючись на обмеження повноважень його органу чи представника, якщо воно невідоме українському національному праву. [8].

Правовий статус офшорних компаній. Офшорна компанія - це юридична особа, зареєстрована у специфічному територіальному утворенні- офшорній зоні, наділена спеціальним податковим статусом (пільговий режим оподаткування, статус «нерезидента» чи «пільговий податковий статус

резидента»). Офшорній компанії надається пільговий адміністративний режим та забезпечується конфіденційність відомостей про власників компанії. Реєстрація офшорної компанії дозволяє мінімізувати податки, збільшити прибуток, полегшити ведення бізнесу, застрахувати себе від можливих ризиків, пов'язаних з політичною чи економічною нестабільністю.

Особистий статут компанії - законодавство офшорної зони, проте офшорні суб'єкти ведуть свою комерційну діяльність за межами офшорної юрисдикції.

Найпростіша схема офшорних операцій ґрунтується на універсальному принципі податкового законодавства: обов'язковому оподаткуванню підлягають ті доходи і те майно, джерело яких знаходиться на території цієї держави. Якщо джерело знаходиться за кордоном, воно може виключатися зі сфери податкової відповідальності у конкретній державі.

Таким чином, основний сенс офшорного режиму - принцип пільгового оподаткування (особливо пільги з податку доходи офшорних компаній) та принцип валютної автономії. Фінансові операції офшорної компанії не зазнають обмежень місцевого валютного контролю. Офшорна компанія має право вільно розпоряджатися банківськими рахунками у місцевих та зарубіжних банках, формувати статутний капітал у будь-якій валюті.

Однією з кардинальних особливостей законодавства більшості офшорних зон є принцип конфіденційності імен власників та акціонерів офшорної компанії. У багатьох юрисдикціях за розголошення таких відомостей передбачено кримінальну відповідальність (Кайманові острови — Закон про компанії (в ред. 2010 р.)). Адміністрація офшору може видати подібні відомості лише на підставі судового рішення. Більшість податкових офшорів не надають інформацію, окрім випадків, коли це передбачено міжнародними угодами. [9].

У Європі досить багато офшорних територій (і всі є «респектабельними» офшорами). Тому не дивно, що в подібних країнах і колізійні питання юридичних осіб регламентуються найдокладнішим чином. Наприклад, швейцарський законодавець не вживає термін «юридична особа», віддаючи перевагу терміну «товариство», а для товариств місцезнаходження замінює місце проживання. Місцезнаходженням вважається місце, вказане у статуті чи договорі товариства. За відсутності такої вказівки місцезнаходженням вважається місце, з якого здійснюється фактичне управління товариством. Іноземне товариство може прийняти належність швейцарському праву, має виконати вимоги іноземного права та мати можливість адаптуватися до однієї з організаційно-правових форм, передбачених швейцарським правом. Простий порядок придбання швейцарського особистого закону пов'язаний безпосередньо з тим, що деякі кантони Швейцарії є офшорними територіями.

У князівстві Ліхтенштейн достатньо висловити бажання підкорятися місцевому законодавству і компанія набуває статусу «місцевої». Подібне визнання правосуб'єктності іноземної юридичної особи в результаті може призвести до того, що юридична особа фактично отримує подвійну національність (коли компанія внесена до реєстрів держави місця заснування та держави, що приймає). Такий механізм правового регулювання фактично пропонує спосіб регулювання правового становища іноземних юридичних осіб, не вдаючись до колізійного методу правового регулювання за допомогою особистого статуту юридичного особи.

Серед іноземних юридичних осіб свою специфіку мають *транснаціональні корпорації (ТНК)*. Формально це підприємство, яке підпадає (як і його закордонні відділення) під національну юрисдикцію відповідних країн. Фактично ж ТНК – мультинаціональне, транскордонне підприємство. Характерною особливістю ТНК є невідповідність економічного змісту юридичній формі: виробнича єдність оформлена юридичною множинністю. Існують труднощі, пов'язані з визначенням особистого закону ТНК. Адже, з одного боку, вони створюються за правом певної конкретної держави, з іншого — їх дочірні компанії діють як самостійні юридичні особи в інших державах. Цілком очевидно, що для регулювання правового статусу ТНК необхідна система спеціальних правових норм договірної походження, які перебувають поза чинністю національного права, мають бути підпорядковані міжнародному праву чи загальним принципам права. [10].

Правовий статус держави у міжнародному приватному праві. Держава- основний, універсальний суб'єкт міжнародного публічного права. Звичайно, більш типовими для держави є відносини публічно-правового характеру, однак держава може вступати практично у будь-які приватноправові відносини: спадкові, зобов'язальні (договірні та деліктні), трудові. Існує ціла сфера міжнародних приватноправових відносин, у яких однією зі сторін виступає держава — концесійні договори, угоди про розподіл продукції, сервісні угоди тощо. При цьому, вступаючи в приватноправові відносини, держава не втрачає свої якості, як суверен. Навпаки, суверенітет передбачає наявність у держави цілого комплексу імунітетів.

Імунітет – це міжгалузевий, комплексний інститут, норми якого використовуються у різних галузях права. Правовий імунітет - це особливий матеріально-процесуальний привілей, що поширюється на зазначене у міжнародному чи національному праві коло суб'єктів, що регламентує їх спеціальний статус шляхом наділення додатковими гарантіями та перевагами.

Складовими елементами імунітету держави виступають:

- юрисдикційний імунітет (імунітет від дії законодавства іноземної держави);
- імунітет державної власності;
- імунітет від пред'явлення позову в іноземному суді;

- імунітет від попереднього забезпечення позову;
- імунітет від примусового виконання іноземного судового рішення.

Окремо варто зупинитися на особливостях функціонального імунітету держави. В його основі лежить принцип поділу діяльності держави на суверенно-владну і приватну. Якщо держава діє як суверен і виступає як носій суверенної влади, то вона завжди користується імунітетом, у тому числі і в приватно-правовій сфері. Якщо ж держава виступає в якості приватної особи, займається комерційною діяльністю, то тоді вона імунітетом не володіє. Тому теорія функціонального імунітету називається теорією обмеженого чи відносного імунітету. Теорія функціонального імунітету закріплена у міжнародних актах — у Європейській (Брюссельській) конвенції 1972 р. та в Конвенції ООН 2004 р. [11].

У судовій практиці досить давно склалося правило: правочини, укладені державою з іноземними фізичними чи юридичними особами мають регулюватися правом цієї держави, якщо самі сторони не домовляться про інше. Правочини за участю держави підпорядковуються праву цієї держави.

Таким чином, функціональний імунітет є протиположним абсолютного імунітету держави. Концепція абсолютного імунітету, передбачена національними законодавствами деяких країн не відповідає реаліям сучасного світу. Іноземна держава виступає не лише як носій суверенної влади, а і як звичайний учасник міжнародного ринку товарів, послуг та капіталу. Тому і в ст.30 Закону України «Про міжнародне приватне право» передбачено, що до приватноправових відносин з іноземним елементом за участю держави та юридичних осіб публічного права застосовуються правила цього Закону на загальних підставах, якщо інше не передбачено законом. [12].

Міжнародні організації як суб'єкти міжнародного приватного права.

Поняття «міжнародна організація» включає і міжнародні міжурядові та міжнародні неурядові організації. Термін «міжнародні міжурядові організації» вперше з'явився 1940 р. стосовно Міжнародного інституту уніфікації приватного права (УНІДРУА). У консультативному висновку Міжнародного Суду ООН 1949 р. закріплено можливість визнання міжнародних організацій суб'єктами міжнародного права.

Міжнародні міжурядові організації - традиційні, основні, типові, похідні, галузеві, несuverенні, правоутворюючі та правозастосовні суб'єкти міжнародного публічного права. Вони створюються державами і набувають міжнародної правосуб'єктності за прямим волевиявленням держав.

Міжнародні неурядові організації - нетрадиційні, неосновні, нетипові, несuverенні і, правозастосовуючі (але не правотворчі) суб'єкти міжнародного публічного права. Вони мають обмежену міжнародну правосуб'єктність. Однак, міжнародні організації — суб'єкти як міжнародного публічного, так і міжнародного приватного права. Кожна організація має сукупність прав і

обов'язків, властивих юридичній особі, має приватноправовий статус. Це міжнародна юридична особа, створена на основі міжнародного договору, а не національного законодавства.

В установчих документах організацій фіксується також їх цивільно-правова правоздатність (ст. 104 Статуту ООН). [13].

Як юридична особа, міжнародна організація правоспроможна вступати у цивільно-правові відносини, набувати майно на праві власності або оренди, порушувати справи в суді та арбітражі, бути стороною в судовому процесі, суб'єктом авторського права, учасником спільного підприємства тощо. Їх правочини оформляються у традиційній формі договорів підряду, купівлі-продажу, оренди. Для багатьох комерційних фірм укладання контрактів з такими суб'єктами вважається особливо престижними операціями, тому багато з таких контрактів укладаються на конкурсній та аукціонній основі.

Міжнародні міжурядові (і деякі неурядові) організації на території держави перебування користуються привілеями та імунітетами з метою нормального та безперешкодного виконання своїх функцій. Купуючи майно у різних країнах, укладаючи угоди майнового характеру з громадянами різних держав, міжнародні організації не підпорядковують свої відносини ні національному праву, ні національній юрисдикції будь-якої держави. Міжнародна організація не може бути залучена до розгляду в національному суді як відповідач; щодо її власності не застосовуються примусових заходів щодо попереднього забезпечення позову та примусових заходів щодо виконання судового рішення тощо.

Як правило, до правочинів за участю міжнародних організацій застосовуються колізійні прив'язки «закон місця підписання акту» та «закон автономії волі». Однак, ці традиційні колізійні принципи в подібних угодах трактуються значно ширше, ніж під час укладання контрактів між національними юридичними особами. Права та обов'язки міжнародної організації як юридичної особи визначаються міжнародним правом, тому колізійне регулювання цивільних правовідносин за їх участю підпорядковується не лише національному, а й міжнародному праву.

Договірні відносини міжнародних організацій регулюються з урахуванням закону автономії волі сторін. Без вибору застосовного права колізійне регулювання передбачає використання принципу найтіснішого зв'язку. Практика цивільно-правових контрактів міжнародних організацій свідчить, що у таких ситуаціях принцип найтіснішого зв'язку має на увазі міжнародне право, внутрішнє право організації, загальні принципи права. Національне право, визначене з урахуванням критерію характерного виконання чи місця знаходження речі, застосовується досить рідко.

Джерела та література:

1. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 № 2709-IV. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text>
2. Конституція України : Закон України : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
3. Саїд К. Б., Євдакова Д. О. Правовий статус біпатридів у сучасних умовах / К. Б. Саїд., Д. О. Євдакова // Права людини – пріоритет сучасної держави : збірник матер. Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конференції (10 грудня 2020 року, м. Одеса) / відп. ред. М. Р. Аракелян. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. – С. 147-150.
4. Конвенція про статус апатридів від 28 вересня 1954 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_232#Text
5. Конвенція про статус біженців. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_011#Text
6. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 № 2709-IV. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text>
7. Там само.
8. Там само.
9. Що таке офшори та чим вони небезпечні. BBC News Україна : вебсайт. 4.10.2021. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-58790822>
10. Алієв А. І., Чирагли М. А. Про питання міжнародної правосуб'єктності транснаціональних корпорацій. *Ірпінський юридичний часопис*. 2021. № 1(5). С. 49–59. URL: [https://doi.org/10.33244/2617-4154.1\(5\).2021.49-59](https://doi.org/10.33244/2617-4154.1(5).2021.49-59)
11. Конвенція № 995_e50 від 02.12.2004 Конвенція Організації Об'єднаних Націй про юрисдикційні імунітети держав та їх власності URL: https://zakononline.ua/documents/show/245973_246038
12. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 № 2709-IV. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text>
13. Статут Організації Об'єднаних Націй від 26.06.1945 в ред. від 6.09.2005 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text

Питання для самоконтролю:

1. Як можна визначити правовий статус фізичних осіб як суб'єктів МПП?
2. Як можна визначити правовий статус юридичних осіб як суб'єктів МПП?
3. Як можна визначити правовий статус держави як суб'єкта МПП?
4. Як можна визначити правовий статус міжнародних організацій як суб'єктів МПП?
5. Що являють собою офшорні зони та офшорні юрисдикції?
6. Як можна визначити правовий статус ТНК у аспекті МПП?

5.2. Фізичні особи в міжнародному приватному праві

1. Загальні засади правового статусу фізичних осіб як суб'єктів міжнародного приватного права.
2. Поняття та колізійні питання громадянства.
3. Правосуб'єктність та правовий режим іноземців в Україні.
4. Категорії та правовий статус іноземців в Україні.
5. Особливості правового статусу громадян України за кордоном

В результаті засвоєння цієї теми здобувач має:

знати статус фізичних осіб у МПП; орієнтуватися в колізійних проблемах громадянства; в правосуб'єктності іноземців в Україні; розуміти особливості правового статусу громадян України за кордоном.

вміти використовувати отримані знання в навчальному процесі та в практичній діяльності;

володіти навичками роботи з національними та іноземними нормативними правовими актами, документами міжнародно-правового характеру, науковою літературою та аналітичними матеріалами.

Питання та завдання для самоперевірки і контролю засвоєння знань:

Дати відповідь на контрольні питання.

1. Вкажіть, які критерії щодо встановлення «особистого закону» фізичної особи застосовуються в міжнародному приватному праві?
2. Вкажіть, які колізійні питання виникають при встановленні правосуб'єктності фізичної особи?
3. Вкажіть категорії іноземців, які можна виділити виходячи з положень чинного законодавства нашої держави?
4. В чому полягає особливість правового статусу іммігрантів в нашій державі в порівнянні з іншими категоріями іноземців?
5. Якими нормативними актами регулюється правовий статус іноземців та осіб без громадянства у нашій державі?

Теми рефератів

1. Проблеми вирішення колізійних питань дієздатності фізичних осіб
2. Право на ім'я фізичної особи в колізійному аспекті.
3. Особливі права та обов'язки іноземців в Україні під час дії особливих правових режимів.

5.3. Тестові завдання

1. В нашій державі особистим законом фізичної особи вважається право держави:

- а) до громадянства якої ця особа належить;
- б) в якій вона має постійне місце проживання;
- в) в якій вона перебуває в даний момент;
- г) в якій вона має місце реєстрації.

2. Якщо особа без громадянства має постійне місце проживання в Республіці Польща, проте на даний момент перебуває в Україні, її особистим законом буде:

- а) польське право;
- б) українське право;
- в) право держави, до громадянства якої вона в останнє належала;
- г) українське або польське право за її вибором.

3. В нашій державі особистим законом біженця вважається право:

- а) держави, до громадянства якої він востаннє належав;
- б) держави, у якій він має місце перебування;
- в) держави, у якій він має постійне місце проживання.
- г) держави, з якої він прибув.

4. При наявності у особи декількох громадянств, її особистим законом вважається право країни:

- а) з якої вона прибула;
- б) в якій вона на даний момент знаходиться;
- в) до якої вона прямує;
- г) з якою вона має найбільш тісний зв'язок.

5. В нашій державі іноземці та особи без громадянства мають цивільну правоздатність:

- а) за принципом взаємності;
- б) відповідно до міжнародних договорів України;
- в) нарівні з громадянами України, крім випадків, передбачених законом або міжнародними договорами України;
- г) спеціальну.

6. Згідно українського законодавства, право особи займатись підприємницькою діяльністю визначається правом держави:

- а) у якій вона зареєстрована як суб'єкт підприємницької діяльності;
- б) у якій вона здійснює підприємницьку діяльність;
- в) до громадянства якої вона належить;
- г) у якій особа має постійне місце проживання.

7. В нашій державі підстави та правові наслідки визнання фізичної особи безвісно відсутньою або оголошення її померлою регулюються:

- а) міжнародними договорами про правову допомогу;
- б) Цивільним кодексом України;
- в) «Конвенцією про статус біженців» (1951 р.);
- г) останнім з відомих особистих законів цієї особи.

8. В нашій державі іноземцям та особам без громадянства, за загальним правилом, надається:

- а) національний правовий режим;
- б) спеціальний правовий режим;
- в) режим найбільшого сприяння;
- г) змішаний правовий режим.

9. Правовий статус біженців в Україні регулює:

- а) Закон України «Про міжнародне приватне право» від 23.06.2005 р.;
- б) Закон України «Про громадянство України» від 18.01.2001 р.;
- в) «Конвенція про статус біженців» (1951 р.);
- г) Закон України «Про імміграцію» від 07.06.2001 р.

Практичні завдання

1. Після заподіяння фізичною особою внаслідок ДТП шкоди на території Кіпру виникло питання, законодавством якої держави повинні регулюватись питання її деліктоздатності, оскільки було встановлено, що вона одночасно є громадянином Румунії та Ізраїлю. Вирішіть ситуацію.
2. При реєстрації шлюбу в органі РАЦС виникло питання, яким чином встановити шлюбну дієздатність особи без громадянства, яка щойно прибула в Україну і не має жодного зареєстрованого місця проживання. Вирішіть ситуацію.

Джерела та література:

1. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 № 2709-IV. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text>
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
3. Загальна декларація прав людини : Декларація ООН від 10.12.1948. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015?find#Text
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. Ратифікована Законом України від 17.07.1997. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
5. Про громадянство України : Закон України від 18 січня 2001 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text>

6. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22.09.2011 № 3773-VI. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17#Text>
7. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту : Закон України від 08 липня 2011 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3671-17#Text>
8. Конвенція про статус біженців. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_011#Text
9. Конвенція про статус апатридів від 28 вересня 1954 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_232#Text
10. Білоусов Є.М., Яковюк І.В. Міжнародне приватне право : навч. посіб. / Є.М. Білоусов, І.В. Яковюк. – Київ : Право, 2023 р. – 408 с.
11. Довгерт А.С. Міжнародне приватне право: зміна концепції : монографія / А.С. Довгерт. – Київ : Алерта, 2024. – 256 с. – ISBN 978-617-566-797-2.
12. Міжнародне приватне право : навч. посібник. Практикум / Р.А. Майданик, Ю.Д. Притика, В.В. Цюра, Т.В. Боднар, Е.М. Грамацький, І.А. Діковська, О.В. Кохановська, В.О. Бажанов, О.О. Білик-Ромащенко, А.О. Кодинець, Л.В. Панова, Л.І. Радченко. – Київ : Юрінком Інтер, 2024. – 368 с. – ISBN 978-966-667-849-5.
13. Венедіктов С.В. Міжнародне та порівняльне трудове право : підручник / С.В. Венедіктов. – Київ : ДІА, 2023. – 260 с. – ISBN 978-617-7785-41-4.
14. Вайцеховська О.Р., Руденко О.В. Міжнародне приватне право. Особлива частина : навч. посіб. / О.Р. Вайцеховська, О.В. Руденко. – Харків : Право, 2023. – 520 с. – ISBN 978-966-998-492-0.
15. Koppel O. A., Parkhomchuk O. S. Глобальні тренди міжнародних відносин. Research, challenges and development prospects in the area of social sciences. 2020. P. 145–162. URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-588-42-6/145-162> (date of access: 21.06.2024).

5.4. Юридичні особи та держава як суб'єкти міжнародного приватного права

1. Особистий закон юридичної особи в міжнародному приватному праві.
2. Особливості правового статусу юридичних осіб в іноземних державах.
3. Види юридичних осіб в міжнародній практиці.
4. Офшорні компанії та офшорні зони.
5. Держава та міжнародні організації як суб'єкти міжнародного приватного права.

В результаті засвоєння цієї теми здобувач має:

знати статус юридичних осіб, держави та міжнародних організацій у МПП; орієнтуватися в колізійних проблемах правосуб'єктності юридичних осіб в Україні; розуміти та виокремлювати особливості та види імунітетів держави і міжнародних організацій.

вміти використовувати отримані знання в навчальному процесі та в практичній діяльності;

володіти навичками роботи з національними та іноземними нормативними правовими актами, документами міжнародно-правового характеру, науковою літературою та аналітичними матеріалами

Питання та завдання для самоперевірки і контролю засвоєння знань:

Дати відповідь на контрольні питання.

1. Правом якої держави визначається правоздатність та дієздатність юридичної особи в міжнародному приватному праві, згідно положень вітчизняного законодавства?
2. Вкажіть, які критерії щодо встановлення «особистого закону» фізичної особи застосовуються в міжнародному приватному праві?
3. Вкажіть найбільш поширені класифікації юридичних осіб у міжнародному приватному праві.
4. Розкрийте поняття та види імунітету держав в міжнародному приватному праві.
5. В чому полягає зміст доктрини «функціонального імунітету» держави в міжнародному приватному праві?
6. Чому міжнародні організації захищені абсолютним імунітетом?

Теми рефератів

1. Колізійні критерії визначення особистого статусу юридичної особи по праву України та праву іноземних держав.
2. Транснаціональні корпорації в міжнародному приватному праві.
3. Види та особливості імунітетів держави в міжнародному приватному праві.

5.5 Тестові завдання

1. Цивільна правоздатність та дієздатність юридичної особи, згідно положень Закону України «Про міжнародне приватне право», визначається:

- а) законодавством України;
- б) право держави, згідно якого складено установчі документи юридичної особи;
- в) особистим законом юридичної особи;
- г) особистим законом засновника юридичної особи.

2. Особистим законом юридичної особи в нашій державі є право держави:

- а) у якій юридична особа здійснює основну діяльність;
- б) згідно якого складено установчі документи юридичної особи;
- в) у якій юридична особа зареєстрована або іншим чином створена згідно з правом цієї держави;
- г) у якій знаходиться виконавчий орган управління юридичної особи.

3. Теорія «фактичної» осілості юридичної особи як критерій визначення її особистого закону передбачає врахування:

- а) місця фактичного знаходження юридичної особи;
- б) місця реєстрації юридичної особи;
- в) місця здійснення основної діяльності;
- г) місця знаходження постійно діючого органу управління.

4. Підприємницька та інша діяльність іноземних юридичних осіб в Україні регулюється:

- а) міжнародними договорами України;
- б) законодавством України щодо юридичних осіб України, якщо інше не встановлено законом;
- в) законодавством відповідної іноземної держави;
- г) законодавством України щодо інвестиційної діяльності.

5. В нашій державі додатковою колізійною прив'язкою щодо встановлення особистого закону юридичної особи є право держави:

- а) місця здійснення основної діяльності;
- б) місця фактичного знаходження юридичної особи;
- в) місця знаходження постійно діючого органу управління;
- г) місця реєстрації юридичної особи.

6. До найбільш поширених різновидів юридичних осіб у міжнародному приватному праві належать:

- а) повні товариства;
- б) юридичні особи публічного права;
- в) колективні підприємства;

г) компанії однієї особи.

7. До приватно-правових відносин з іноземним елементом за участю держави та юридичних осіб публічного права застосовуються:

- а) правила Закону України «Про міжнародне приватне право» на загальних підставах, якщо інше не передбачено законом;
- б) положення Господарського кодексу України;
- в) положення міжнародних договорів України;
- г) правила Закону України «Про міжнародне приватне право» в субсидіарному порядку.

8. Видами імунітету держави в міжнародному приватному праві виступають:

- а) спеціальний імунітет;
- б) майновий імунітет;
- в) абсолютний імунітет;
- г) позовний імунітет.

9. В міжнародному приватному праві складовими елементами імунітету держави прийнято вважати:

- а) національний імунітет;
- б) державний імунітет;
- в) імунітет від судового захисту;
- г) юрисдикційний імунітет.

10. Концепція функціонального імунітету держави передбачає, що:

- а) всі держави є суверенно рівними;
- б) державні установи користуються імунітетом у відповідних відносинах, якщо інше не передбачено міжнародними договорами;
- в) пред'явлення позову до іноземної держави, його забезпечення та застосування виконання на майно іноземної держави можливо лише за згодою компетентних органів відповідної держави;
- г) держава та її структури не користуються імунітетом у відповідних відносинах в разі здійснення комерційної чи іншої приватно-правової діяльності.

Практичні завдання

1. Яким чином можна встановити особистий закон іноземної юридичної особи, яка діє на території України, якщо держава, в якій вона була створена та зареєстрована, на даний момент припинила своє існування?

2. Іноземна юридична особа звергнулась до господарського суду з позовом про визнання недійсним договору з українським суб'єктом господарювання, оскільки в відповідній іноземній державі відбулись зміни законодавства і

юридичні особи позбавлені права без спеціального урядового дозволу укладати такі договори з представниками немусульманських держав. Яким чином слід вирішити дані справу?

Джерела та література:

1. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 № 2709-IV. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text>
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
3. Білоусов Є.М., Яковюк І.В. Міжнародне приватне право : навч. посіб. / Є.М. Білоусов, І.В. Яковюк. – Київ : Право, 2023 р. – 408 с.
4. Довгерт А.С. Міжнародне приватне право: зміна концепції : монографія / А.С. Довгерт. – Київ : Алерта, 2024. – 256 с. – ISBN 978-617-566-797-2.
5. Міжнародне приватне право : навч. посібник. Практикум / Р.А. Майданик, Ю.Д. Притика, В.В. Цюра, Т.В. Боднар, Е.М. Грамацький, І.А. Діковська, О.В. Кохановська, В.О. Бажанов, О.О. Білик-Ромашенко, А.О. Кодинець, Л.В. Панова, Л.І. Радченко. – Київ : Юрінком Інтер, 2024. – 368 с. – ISBN 978-966-667-849-5.
6. Венедіктов С.В. Міжнародне та порівняльне трудове право : підручник / С.В. Венедіктов. – Київ : ДІА, 2023. – 260 с. – ISBN 978-617-7785-41-4.
7. Вайцеховська О.Р., Руденко О.В. Міжнародне приватне право. Загальна частина : навч. посіб. / О.Р. Вайцеховська, О.В. Руденко. – Харків : Право, 2023. – 256 с. – ISBN 978-966-998-493-7.
8. Вайцеховська О.Р., Руденко О.В. Міжнародне приватне право. Особлива частина : навч. посіб. / О.Р. Вайцеховська, О.В. Руденко. – Харків : Право, 2023. – 520 с. – ISBN 978-966-998-492-0.
9. Koppel O. A., Parkhomchuk O. S. Глобальні тренди міжнародних відносин. Research, challenges and development prospects in the area of social sciences. 2020. P. 145–162. URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-588-42-6/145-162> (date of access: 21.06.2024)
10. Алієв А. І., Чирагли М. А. Про питання міжнародної правосуб'єктності транснаціональних корпорацій. *Ірпінський юридичний часопис*. 2021. № 1(5). С. 49–59. URL: [https://doi.org/10.33244/2617-4154.1\(5\).2021.49-59](https://doi.org/10.33244/2617-4154.1(5).2021.49-59) (дата звернення: 21.05.2024).
11. Петрончак Ю. О. Lex mercatoria і тенденції міжнародного приватного права: історія та сучасність. Актуальні проблеми приватного права в умовах євроінтеграційних процесів в Україні: збірник тез доповідей учасників науково-практичного семінару (11 листопада 2021 року). С. 112–113.

Тема 6. Міжнародне речове право (загальні положення)

6.1. Речове право - це сукупність правових норм, що регулюють такі майнові відносини, у яких уповноважені особи можуть здійснювати свої права на майно (речі), не потребуючи позитивних дій інших осіб.

Ознаками речових прав є: вони прямо передбачені нормами цивільного права, тобто особа не має права на свій розсуд створювати нові різновиди речових прав; це абсолютні права, оскільки їх власникам протистоїть необмежене коло суб'єктів, на яких лежить обов'язок не порушувати права носіїв речового права; власник речі, що вибула з володіння без його волі, продовжує залишатися власником і має право витребувати її з чужого незаконного володіння; при виникненні протиріч між речовими правами та зобов'язальними пріоритет надається речовим правам; їх об'єктами є, зазвичай, індивідуально-визначені речі. Цими ознаками визначається наявність специфічних засобів захисту речових прав.

Головним серед інших речових прав, їх центральним інститутом є *право власності*. Західна доктрина розглядає право власності як найповніше панування над річчю, визначає власність як право користуватися та розпоряджатися речами найбільш абсолютним чином. Тому очевидно, що лише власник речі може розпоряджатися річчю на власний розсуд і усувати інших осіб від будь-якого впливу на неї.

Першорядний поділ речей - речі тілесні та безтілесні. Доктрина міжнародного приватного права відносить до «безтілесного» майна права на технічні та нетехнічні об'єкти промислової власності (винаходи, промислові зразки, товарні знаки, фірмові найменування) та права на об'єкти фінансової та комерційної власності (облігації, векселі, чеки, паї тощо). Особливого значення має віднесення до категорії безтілесного майна прав із цінних паперів та обігових документів, які називаються «фінансова та комерційна власність».

Фінансова власність - це грошові папери (облігації, векселі, чеки), а також документи, що виражають право участі у товариствах чи компаніях (паї, акції).

Комерційна власність - це товаророзподільчі документи, що містять право на отримання товарів (коносаменти, накладні, свідоцтва товарного складу тощо).

Основна класифікація об'єктів речового права – розподіл речей на рухоме та нерухоме майно породжує різноманітне трактування різними національними правопорядками. Річ у тім, що право власності особливо міцно прив'язане до національної правової системи, його надзвичайно складно уніфікувати. До прикладу, для німецької правової підсистеми характерне вчення про абстрактні речові договори, для країн загального права - інститут трасту. З погляду англійського права, ліцензія є майновим правом, а за українським законодавством ліцензія не може бути майновим правом і немає

грошової оцінки. Скандинавським країнам властива уніфікація актів і норм про векселі, торгові знаки, торговельний реєстр тощо.

Одна із спроб уніфікації права власності - Гаазька конвенція про право, що застосовується до трастів, та їх визнання (1985). Конвенція набула чинності, проте з розвинених країн її підписали (але не ратифікували) лише США та Франція. Конвенція є основою міжнародно-правового регулювання колізійних питань трастового права; її положення - компроміс загального та континентального права. При цьому державам англосаксонської системи права Конвенція недостатня, а для країн континентального права занадто складна.

На європейському рівні також робилися спроби уніфікувати міжнародно-правове регулювання відносин власності. Стаття 1 Протоколу № 1 до Європейської конвенції про захист прав людини та основних свобод (1950) передбачає право на повагу до своєї власності та встановлює імперативний припис, що ніхто не може бути позбавлений свого майна, інакше як на користь суспільства та на умовах, передбачених законом та загальними принципами міжнародного права. [1].

Відповідно і ЄСПЛ розширено тлумачить поняття майна та відносить до об'єктів права власності будь-яке «приватне право, що представляє майнову цінність» (Постанова ЄСПЛ у справі Ван Марле проти Нідерландів (1986))

Для кваліфікації того чи іншого об'єкта правовідносин як майна, Суд розробив критерії: майно мусить мати економічну цінність, яка може бути визначена у грошовій формі на основі об'єктивних критеріїв, має бути наявним та юридично належати зацікавленій особі, а очікування економічної вигоди майном не є. Показовою є також вищезгадана справа Ван Марле проти Нідерландів. Суд ухвалив, що добре ім'я (ділова репутація) може розглядатися як майно. Його економічна цінність полягає в тому, що завдяки своєму доброму імені та хорошій діловій репутації зацікавлені особи можуть створити клієнтуру та ділові зв'язки. [2].

В цілому ж, у праві власності практично неможлива повноцінна міжнародна уніфікація цивільних матеріально-правових норм. Основну участь у регулюванні права власності та інших речових прав, пов'язаних із іноземним правопорядком, відіграє національне колізійне право.

Стосовно нерухомості, як правило, панує принцип, що право власності на таке майно підпорядковується закону місця знаходження речі. Таку позицію займає і Україна. Головними засадами для формулювання в законодавстві України колізійних норм речового є норми розділу V Закону України «Про міжнародне приватне право» (Ст. 38–42). Відповідно до Ч.1 Ст. 38 Закону право власності та інші речові права на нерухоме та рухоме майно визначаються правом держави, у якій це майно знаходиться, якщо інше не передбачено законом. Водночас, і належність майна до нерухомих або

рухомих речей, а також інша класифікація майна визначаються правом держави, у якій це майно знаходиться. [3].

Щодо земельних ділянок закон місця знаходження речі діє особливо жорстко. Закон місця знаходження речі регулює і форму правочинів про речові права на нерухомість.

Окремо варто відзначити імперативну норму Закону України «Про міжнародне приватне право», яка може бути підставою відмови у застосуванні іноземних правових норм та виражатися у застереженні про публічний порядок. Мова йде про Ст.40 Закону, в якій передбачено, що право власності та інші речові права, відомості про які підлягають внесенню до державних реєстрів, визначаються правом держави, у якій це майно зареєстровано. [4].

Більш складним є вирішення питання колізійного регулювання рухомого майна (права вимоги, цінні папери, транспортні засоби, особисті речі). У більшості країн вихідним колізійним принципом визначення речових прав на будь-яке рухоме майно визнається закон місця знаходження речі.

В Законі України «Про міжнародне приватне право» (Ч.3-4 Ст. 38) теж передбачено, що місцезнаходженням цінних паперів, які існують в електронній формі, вважається держава місцезнаходження професійного учасника ринків капіталу - депозитарної установи або особи, яка провадить аналогічну діяльність у такій державі, а майнові права на грошові кошти, що знаходяться на банківському рахунку, вважаються такими, що знаходяться в державі місцезнаходження відповідного банку або особи, яка здійснює аналогічну діяльність в іншій державі. [5].

Закон місця знаходження речі завжди визначає обсяг права власності. При переміщенні речей з однієї держави в іншу змінюється зміст прав власника; не має значення, яке право застосовувалося у разі виникнення речових прав і який індивідуальний закон власника.

А от щодо права власності на рухоме майно, що за правочином перебуває в дорозі, практично неможливо визначити, на території якої країни перебуває річ у конкретний момент, тому особливості колізійного регулювання «вантажу в дорозі» пов'язані з тим, що тут неможливе застосування закону місця знаходження речі.

За загальним правилом, застосовуються спеціальні колізійні прив'язки – або право місця знаходження товаророзпорядчих документів, або право місця відправлення чи призначення вантажу, або особистий закон власника чи продавця. Найкращий спосіб регулювання - застосування автономії волі сторін. В переважній низці країн, і в Україні зокрема, право власності на рухоме майно, що перебуває в дорозі, визначаються правом держави, з якої це майно відправлене, якщо інше не встановлено за згодою сторін.(Ст.41 Закону України «Про міжнародне приватне право»). [6].

Право власності на річ, набуту за кордоном, визнається, але його зміст визначається не законом місця придбання речі і не особистим законом набувача, а законом місця знаходження речі. Проте, останнім часом щодо речових прав на рухомість *допускається автономія волі* і сторони можуть вибрати право, застосовне до речових прав на рухоме майно. Якщо сторони не здійснили вибір, застосовується право місця, у якому рухоме майно перебувало у момент настання юридичного факту.

Принцип закону місцезнаходження має велике значення при вирішенні питання захисту добросовісного набувача проти віндикаційного позову з боку власника- в цьому випадку має значення місце знаходження речі у момент придбання.

Речові права на цінні папери підлягають спеціальному колізійному регулюванню – застосовується право місця емісії цінних паперів (*lex loci cartae*). Воно охоплює як право на цінний папір, так і право власності, що з нього випливає.

У деяких країнах (Бельгія, Болгарія) встановлено колізійне регулювання особливої категорії речей - культурної спадщини, культурних цінностей. Відповідно, якщо річ, яку держава вважає включеною до його культурної спадщини, покинула територію цієї держави незаконним шляхом, то вимога про повернення регулюється правом цієї держави, або на вибір— правом держави, на території якої річ знаходиться під час віндикації.

Національне законодавство різних держав по-різному також вирішує проблему переходу ризику. У деяких країнах використовується принцип римського права: ризик переходить на покупця в останній момент вчинення контракту незалежно від того, чи переходить у цей час на покупця право власності на проданий товар. Це знаходить відображення в національному законодавстві, наприклад, Швейцарії, Японії. А от у законодавстві інших країн (Великобританія, Франція, ФРН) діє інший принцип - ризик несе власник, а момент переходу ризику збігається з моментом переходу права власності. При цьому по-різному визначається момент переходу права власності. В одних країнах момент переходу права власності та ризику набувача речі визначається моментом вчинення контракту, в інших- застосовується принцип збігу обох моментів, проте момент переходу права власності визначається відповідно до намірів сторін.

В Україні за загальним правилом, момент набуття права власності за договором пов'язується з переданням майна, якщо інше не встановлено договором або законом (ч. 1 ст. 334 ЦК України.) [7].

Окрім того, набуття права власності на майно за договорами, які потребують нотаріального посвідчення, пов'язане з цим посвідченням (ч. 3 ст. 334 ЦК України.) [8], а право на нерухоме майно, що підлягає державній

реєстрації, виникає з дня реєстрації права на нього (ч. 4 ст. 334 ЦК України) [9].

Ризик випадкового знищення та випадкового пошкодження (псування) майна несе його власник, якщо інше не встановлено договором або законом (Ст. 323 ЦК України) [10]. Як бачимо, саме самостійне колізійне регулювання майже кожною державою моменту переходу ризику та моменту переходу права власності - вихідний початок при вирішенні колізійного питання щодо інституту ризику.

На окрему увагу заслуговує **правове регулювання іноземних інвестицій**. Іноземні інвестиції - це матеріальні та нематеріальні цінності, що належать юридичним та фізичним особам однієї держави та перебувають на території іншої держави з метою отримання прибутку. Інвестиції ділять на прямі та непрямі (портфельні).

Прямі інвестиції - це створення спільних підприємств та підприємств, що на 100% належать іноземним інвесторам. Іноземні інвестори прямо і безпосередньо беруть участь у управлінні підприємством. Мета прямого інвестування - максимальна оптимізація використання коштів, мінімізація податків та витрат на посередників.

Портфельні інвестиції не передбачають безпосередньої участі в управлінні компанією, а передбачають отримання іноземними інвесторами дивідендів на акції та цінні папери.

У структурі правового регулювання інвестиційних відносин можна виділити два рівні: міжнародно-правовий (укладення міжнародних угод) та внутрішньодержавний (основа - національне законодавство держави, що приймає інвестора).

Міжнародно-правове регулювання інвестицій здійснюється на універсальному, регіональному та двосторонньому рівнях. Універсальне міжнародне регулювання передбачено у Вашингтонській конвенції про порядок вирішення інвестиційних спорів між державами та іноземними особами 1965 р., у Сеульській конвенції 1985 р. про заснування Багатостороннього агентства з гарантій інвестицій, в Угоді про пов'язані з торгівлею інвестиційні заходи (ТРИМС) (1994 р.) тощо. Відповідно до Вашингтонської конвенції 1965 р. при МБРР було засновано МЦВІС — Міжнародний центр із врегулювання інвестиційних спорів між державами та приватними іноземними інвесторами. Вирішення інвестиційних спорів проводиться шляхом проведення примирної процедури. З метою уникнення суперечок, приймаючі держави зобов'язані надавати національні гарантії іноземним інвестиціям.

Найдієвіший спосіб захисту іноземних інвестицій — це страхування. Сеульська конвенція про заснування Багатостороннього агентства з гарантій інвестицій (МІГА) 1985 р. надає іноземним інвесторам фінансові гарантії

шляхом страхування інвестицій від некомерційних ризиків [10]. А от найбільш гнучким інструментом регулювання інвестиційних відносин є двосторонні міжнародні угоди про взаємне заохочення та захист іноземних капіталовкладень, гарантії безперешкодного вивезення валютної частини прибутку та гарантії від некомерційних ризиків.

У більшості держав відсутнє кодифіковане національне законодавство про іноземні інвестиції — до них застосовується загальне законодавство (антимонопольне, антитрестівське, податкове, цивільне, валютне, банківське).

Спеціальні законодавчі акти про іноземні інвестиції прийняті практично у всіх державах та встановлюють порядок інвестування, правовий режим іноземної власності, організацію іноземних капіталовкладень, режими іноземних інвестицій, пільги для них, повну та безумовну правову захист іноземних інвесторів.

В Україні теж прийнята низка спеціальних законів: "Про інвестиційну діяльність" від 18 вересня 1991 року № 1560-ХІІ, "Про захист іноземних інвестицій" від 10 вересня 1991 року, Закон України "Про режим іноземного інвестування" від 19 березня 1996 року, Закон України "Про інститути спільного інвестування (пайові та інвестиційні фонди) від 15 березня 2001 року тощо.

Кожна держава самостійно встановлює порядок допуску іноземного капіталу на свою територію, — в одних країнах діє дозвільна або ліцензійна система, в інших встановлено режим вільного допуску іноземного капіталу

Для іноземних інвесторів на території України встановлюється *національний режим* інвестиційної та іншої господарської діяльності, за винятками, передбаченими законодавством України та міжнародними договорами України. [11]. Це означає, що інвестори іноземної держави одержують такі самі права, як і суб'єкти господарської діяльності України. Для окремих суб'єктів підприємницької діяльності, які здійснюють інвестиційні проекти із залученням іноземних інвестицій, що реалізуються відповідно до державних програм розвитку пріоритетних галузей економіки, соціальної сфери і територій, може встановлюватися *пільговий режим* інвестиційної та іншої господарської діяльності.

В Україні, на відміну від деяких інших держав, не встановлено обмежень чи заборон на інвестиції у певні сфери економіки і не існує певних обмежень щодо граничної частки іноземного інвестора у спільному з вітчизняними.

Щодо правових гарантій захисту іноземних інвестицій, варто виокремити такі види гарантій:

1) гарантії у разі зміни законодавства. Якщо в подальшому спеціальним законодавством України про іноземні інвестиції будуть змінюватися гарантії захисту іноземних інвестицій, то протягом десяти років з дня набрання

чинності таким законодавством на вимогу іноземного інвестора застосовуються державні гарантії захисту іноземних інвестицій;

2) гарантії щодо примусових вилучень, а також незаконних дій державних органів та їх посадових осіб. Іноземні інвестиції в Україні не підлягають націоналізації. Державні органи не мають права реквізувати іноземні інвестиції, за винятком випадків здійснення рятівних заходів у разі стихійного лиха, аварій, епідемій, епізоотій. Зазначена реквізиція може бути проведена на підставі рішень органів, уповноважених зазначені

3) компенсація і відшкодування збитків іноземним інвесторам. Іноземні інвестори мають право на відшкодування збитків, включаючи упущену вигоду і моральну шкоду, завданих їм внаслідок дій, бездіяльності або неналежного виконання державними органами України чи їх посадовими особами передбачених законодавством обов'язків щодо іноземного інвестора або підприємства з іноземними інвестиціями;

4) гарантії в разі припинення інвестиційної діяльності. У разі припинення інвестиційної діяльності іноземний інвестор має право на повернення не пізніше шести місяців з дня припинення цієї діяльності своїх інвестицій в натуральній формі або у валюті інвестування за реальною ринковою вартістю на момент припинення інвестиційної діяльності, якщо інше не встановлено законодавством або міжнародними договорами України;

5) гарантії переказу прибутків, доходів та інших коштів, одержаних внаслідок здійснення іноземних інвестицій. Іноземним інвесторам після сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів гарантується безперешкодний і негайний переказ за кордон їхніх прибутків, доходів та інших коштів в іноземній валюті, одержаних на законних підставах внаслідок здійснення іноземних інвестицій.

Як бачимо, вилучення та обмеження діяльності іноземних інвесторів можуть бути встановлені лише законами і лише з метою захисту основ конституційного ладу, моральності, здоров'я, прав та законних інтересів інших осіб, оборони та безпеки держави.

Свою специфіку має правове регулювання міжнародних інвестицій у вільних економічних зонах. Міжнародній практиці відомі такі їх види:

1. вільні митні зони;
2. зони вільної торгівлі;
3. промислово-виробничі зони;
4. техніко-запроваджувальні зони (технополіси);
5. інші сервісні зони (наприклад, туристично-рекреаційні);
6. офшорні зони

Правове регулювання міжнародних інвестицій у вільних економічних зонах (ВЕЗ) здійснюється на трьох основних рівнях: це, передусім, *національне законодавство*, яке встановлює спеціальний режим

господарської діяльності з митними та податковими пільгами, спрощеними адміністративними процедурами та гарантіями; *міжнародно-правове регулювання*, яке забезпечує захист прав інвесторів та стабільність інвестиційного клімату, визначає порядок укладення двосторонніх та багатосторонніх інвестиційних договорів, доступ до міжнародного інвестиційного арбітражу; *договори про інвестиційну діяльність (контракти)*, які регулюють відносини між інвестором та урядом.

Таким чином, правове регулювання міжнародних інвестицій у вільних економічних зонах – це комплексна система, в якій національне законодавство встановлює пільговий режим, а міжнародні договори забезпечують додаткові гарантії та механізми захисту інвестора.

Джерела та література:

1. Протокол 1 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від ід 17.07.1997 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_535#Text
2. Європейський Суд з прав людини: посібник зі статті 1 Протоколу № 1 Європейської конвенції з прав людини URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/rizne/Guide_of_Article%201_ECHR_Ukrainian.pdf
3. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 № 2709-IV. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text>
4. Там само.
5. Там само.
6. Там само.
7. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
8. Там само
9. Там само.
10. Сеульська конвенція 1985р. про заснування багатостороннього агентства з гарантії інвестицій URL: https://zakononline.ua/documents/show/158642_158642
11. Гайнішова Е., Віцен В., Детермінація правових засад захисту інвестицій у ЄС із рефлексією інновацій задля забезпечення сталого зростання DOI <https://doi.org/10.32782/2307-3322/2020.60.45,2020> URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2021/02/47.pdf>

Питання для самоконтролю:

1. Які особливості відрізняють право власності від інших речових права?
2. Які класифікації речей використовуються у сучасному МПП?
3. Що Вам відомо про колізійні проблеми права власності і засоби їх вирішення у МПП?
4. Які є спроби уніфікації права власності та в чому полягають їх проблеми?
5. За допомогою яких механізмів здійснюється правове регулювання міжнародних інвестицій

6.2. Речові права в міжнародному приватному праві (загальні положення)

1. Загальні положення речового права.
2. Колізійні питання права власності.
3. Колізійні норми речового права у внутрішньому законодавстві України.
4. Правове регулювання іноземних інвестицій в Україні.

В результаті засвоєння цієї теми здобувач має:

знати: специфіку речових прав у національному та міжнародному праві; колізійні питання права власності; порядок правового регулювання іноземних інвестицій; специфіку націоналізації в МПП; правове становище іноземних інвестицій у вільних економічних зонах;

вміти використовувати отримані знання в навчальному процесі та в практичній діяльності;

володіти навичками роботи з національними та іноземними нормативними правовими актами, документами міжнародно-правового характеру, науковою літературою та аналітичними матеріалами.

Питання та завдання для самоперевірки і контролю засвоєння знань:

Дати відповідь на контрольні питання.

1. Вкажіть, які основні колізійні питання відносин власності виділяють в міжнародному приватному праві?
2. Які колізійні прив'язки для врегулювання відносин власності на нерухоме майно застосовуються у міжнародному приватному праві?
3. Вкажіть, в чому полягають колізійні питання щодо правового режиму рухомого майна в міжнародному приватному праві?
4. Які колізійні прив'язки щодо визначення правового режиму рухомого майна застосовуються в міжнародному приватному праві?
5. Які правові режими можуть надаватись іноземним інвесторам в міжнародному приватному праві?

Теми рефератів

1. Колізійне регулювання права власності та інших речових прав в Україні та в іноземних державах.
2. Правові питання націоналізації у міжнародному приватному праві.
3. Особливості майнових прав іноземних суб'єктів господарської діяльності в Україні.

6.3. Тестові завдання

1. До колізійних питань, що виникають у сфері відносин власності в міжнародному приватному праві, належать питання щодо:

- а) правового режиму певного майна;
- б) поділу нерухомого майна;
- в) власності на нерухоме майно;
- г) правоздатності власників нерухомого майна.

2. До колізійних питань щодо права власності на об'єкти нерухомого майна в міжнародному приватному праві належать питання щодо:

- а) складу майна, яке визнається нерухомим;
- б) правоздатності власників нерухомого майна;
- в) власності на нерухоме майно;
- г) охорони нерухомого майна.

3. В міжнародному приватному праві під правом країни, в якій знаходиться майно, прийнято розуміти:

- а) право країни, в якій фактично знаходиться майно;
- б) право країни, в якій знаходиться власник майна;
- в) право країни, в якій видано правовстановлюючі документи;
- г) право країни, в якій майно взято на облік або зареєстровано.

4. За основною колізійною прив'язкою, згідно українського законодавства, право власності та інші речові права на нерухоме та рухоме майно визначаються:

- а) правом держави до якої належить власник майна;
- б) правом держави, у якій це майно зареєстровано;
- в) правом держави, у якій це майно знаходиться;
- г) особистим законом власника.

5. Згідно українського законодавства, належність майна до нерухомих або рухомих речей, а також інша класифікація майна визначаються:

- а) правом держави, в якій виникло право власності на майно;
- б) правом держави, у якій це майно зареєстровано;

- в) правом держави, у якій це майно знаходиться;
- г) правом держави, у якій це майно створено.

6. Згідно українського законодавства, виникнення та припинення права власності та інших речових прав на рухоме майно визначається:

- а) особистим законом власника;
- б) правом держави до якої належить власник майна;
- в) правом держави, у якій це майно востаннє було зареєстровано;
- г) правом держави, у якій майно перебувало на момент виникнення відповідного юридичного факту.

7. Згідно положень Закону України «Про міжнародне приватне право», право власності та інші речові права, відомості про які підлягають внесенню до державних реєстрів, визначаються правом:

- а) найбільш зацікавленої держави;
- б) держави до якої належить власник майна;
- в) держави, у якій це майно зареєстровано;
- г) держави, у якій майно перебувало на момент виникнення відповідного права.

8. За основною колізійною прив'язкою, згідно Закону України «Про міжнародне приватне право», право власності та інші речові права на рухоме майно, що за правочином перебуває в дорозі, визначаються правом:

- а) держави, з якої це майно відправлене;
- б) держави, до якої це майно відправлене;
- в) держави, в якій це майно перебуває на даний момент;
- г) держави, до якої належить перевізник.

9. Згідно положень Закону України «Про міжнародне приватне право», захист права власності та інших речових прав здійснюється:

- а) відповідно до права держави, у якій майно знаходиться;
- б) на вибір заявника відповідно до права держави будь-якої держави;
- в) відповідно до права найбільш зацікавленої держави;
- г) на вибір заявника відповідно до права держави, у якій майно знаходиться, або відповідно до права держави суду.

10. Захист права власності та інших речових прав, які підлягають державній реєстрації в Україні, здійснюється:

- а) відповідно до права України;
- б) відповідно до права на вибір заявника;
- в) відповідно до права держави суду;
- г) на вибір заявника відповідно до права держави, у якій майно знаходиться, або відповідно до права держави суду.

Практичні завдання

1. Під час продажу канадською фірмою грецькій компанії вантажного морського судна виникло питання, законодавством якої держави повинні регулюватись питання переходу права власності на нього, оскільки за законодавством Канади таке майно визнається нерухомими, в той час як за законодавством Греції – рухомим. Яким чином врегулюється дане питання згідно українського законодавства?

2. Громадянин України, проживаючи в іноземній державі, на протязі тривалого терміну часу відкрито та добросовісно користувався жилим будинком. Виявивши, що цей будинок не має власника, він звернувся за роз'ясненнями, чи можливе визнання його права власності на це майно за набувальною давністю згідно українського законодавства?

Джерела та література:

1. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 № 2709-IV. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text>
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
3. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16.12.1966. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text
4. Конвенція ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів від 11.04.1980 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_003#Text
5. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16.04.1991 № 959-XII. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text>
6. Білоусов Є.М., Яковюк І.В. Міжнародне приватне право : навч. посіб. / Є.М. Білоусов, І.В. Яковюк. – Київ : Право, 2023 р. – 408 с.

7. Вайцеховська О.Р., Руденко О.В. Міжнародне приватне право. Загальна частина : навч. посіб. / О.Р. Вайцеховська, О.В. Руденко. – Харків : Право, 2023. – 256 с. – ISBN 978- 966- 998-493-7.
8. Луценко Д. С. Роль міжнародних стандартів та угод у формуванні правового регулювання майнових очікувань в Україні // Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія: "Юридичні науки". – 2025. – № 2. <https://doi.org/10.25313/2520-2308-2025-2-10735>
9. Довгерг А.С. Міжнародне приватне право: зміна концепції : монографія / А.С. Довгерг. – Київ : Алерта, 2024. – 256 с. – ISBN 978-617-566-797-2.
10. Міжнародне приватне право : навч. посібник. Практикум / Р.А. Майданик, Ю.Д. Притика, В.В. Цюра, Т.В. Боднар, Е.М. Грамацький, І.А. Діковська, О.В. Кохановська, В.О. Бажанов, О.О. Білик-Ромашенко, А.О. Кодинець, Л.В. Панова, Л.І. Радченко. – Київ : Юрінком Інтер, 2024. – 368 с. – ISBN 978-966-667-849-5.
11. Koppel O. A., Parkhomchuk O. S. Глобальні тренди міжнародних відносин. Research, challenges and development prospects in the area of social sciences. 2020. P. 145–162. URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-588-42-6/145-162> (date of access: 21.06.2024).
12. Новосад І.В. Теоретичні засади дослідження питань уніфікації міжнародного приватного права в умовах глобалізації. *Прикарпатський науковий вісник*. 2022, вип. 2(43) С.133-137 DOI <https://doi.org/10.32837/pyuv.v0i2.1030>

Питання до екзамену з МПП.

1. Зародження доктрини міжнародного приватного права та її розвиток з XVIII по XX століття.
2. Сучасні доктрини міжнародного приватного права
3. Поняття, предмет та система міжнародного приватного права.
4. Принципи та функції міжнародного приватного права.
5. Методи правового регулювання у міжнародному приватному праві
6. Сучасні проблеми міжнародного приватного права.
7. Тенденції розвитку та особливості предмета міжнародного приватного права зарубіжних держав.
8. Співвідношення міжнародного приватного права з українським приватним правом та міжнародним публічним правом.
9. Поняття та види іноземного елемента у відносинах цивільно-правового характеру.
10. Концепція *Lex mercatoria* і міжнародне приватне право.
11. Колізійно-правовий і матеріально-правовий способи регулювання правовідносин, ускладнених іноземним елементом.
12. Загальна характеристика джерел міжнародного приватного права, їх види.
13. Внутрішнє законодавство як джерело міжнародного приватного права.
14. Міжнародний договір як джерело міжнародного приватного права.
15. Судовий прецедент як джерело міжнародного приватного права в окремих країнах системи загального права.
16. Звичай як джерело міжнародного приватного права.
17. Класифікація та система джерел міжнародного приватного права.
18. Багатосторонні договори, які містять уніфіковані колізійні та матеріальні норми.
19. Значення судової і арбітражної практики в системі джерел міжнародного приватного права.
20. Питання про доктрину та «автономію волі» як джерел міжнародного приватного права.
21. Торгові звичаї. Звичай ділового обороту.
22. Міжнародні правила інтерпретації комерційних термінів (ІНКОТЕРМС).
23. Міжнародні центри з підготовки конвенцій в галузі міжнародного приватного права.
24. Основні колізійні прив'язки.
25. Поняття, структура та види колізійних норм.
26. Застосування колізійних норм. Правова кваліфікація.
27. Уніфікація і гармонізація у міжнародному приватному праві: поняття, відмінності та взаємодія.
28. Взаємність у міжнародному приватному праві. Матеріальна та формальна взаємність.
29. Реторсії у міжнародному приватному праві.
30. Поняття особистого закону фізичної особи.
31. Правовий статус іноземців і осіб без громадянства в Україні.

32. Національний режим: колізійні питання дієздатності.
33. Межі застосування національного режиму в відношенні іноземців по праву України і праву іноземних держав.
34. Правовий статус закордонного українця.
35. Визначення понять «іноземець» та «особа без громадянства» за законодавством України.
36. Цивільна правоздатність і дієздатність іноземних фізичних осіб. Основні колізійні питання.
37. Особливості правового статусу біженців, біпатридів, деяких інших осіб.
38. Безвісна відсутність та оголошення особи померлою у міжнародному приватному праві.
39. Автономія волі фізичної особи згідно принципів міжнародного приватного права.
40. Обсяг особистих немайнових прав фізичної особи у міжнародному приватному праві.
41. Роль і функції українських консулів в сфері захисту прав та інтересів українських громадян за кордоном.
42. Поняття особистого закону (статуту) і національності юридичної особи.
43. Доктрини (теорії) інкорпорації, осілості, центру експлуатації, контролю.
44. Іноземні юридичні особи в Україні, правовий режим їх діяльності.
45. Представництва та філіали іноземних юридичних осіб в Україні.
46. Правові форми сумісної діяльності українських та іноземних юридичних осіб.
47. Правове регулювання офшорних зон.
48. Міжнародні транснаціональні корпорації.
49. Проблема міжнародних юридичних осіб.
50. Транскордонне банкрутство.
51. Захист фірми в міжнародному приватному праві України.
52. Держава як суб'єкт приватно-правових відносин з іноземним елементом.
53. Особливості правового положення держави у міжнародних цивільних правовідносинах.
54. Поняття і зміст юрисдикційного імунітету держави.
55. Імунітет власності держави.
56. Особливості правового регулювання відносин власності у міжнародному приватному праві.
57. Колізійні питання права власності і вирішення їх у законодавстві України, інших держав та у міжнародних договорах.
58. Правовий режим іноземної власності на території України.
59. Правовий режим власності держави України, українських громадян і юридичних осіб за кордоном.
60. Колізійні питання права власності та інших речових прав на рухоме майно, що перебуває в дорозі.

Термінологічний словник мінімальних термінів у МПП

Автономія волі – принцип, згідно з яким учасники правовідносин з іноземним елементом можуть здійснити вибір права, що підлягає застосуванню до відповідних правовідносин.

Апостиль – печатка або штамп розміром не менш ніж 9x9 см, що засвідчує автентичність підпису, статус особи, що підписала документ, та, у відповідному випадку, автентичність відбитка печатки або штампа, якими скріплений документ, що проставляється компетентним органом держави, в якій документ був складений. Порядок проставляння А. передбачений Конвенцією, що скасовує вимогу легалізації іноземних офіційних документів від 05.10.1961 р.

Арбітражна угода – угода сторін про передачу до арбітражу всіх або певних спорів, які виникли або можуть виникнути між ними у зв'язку з будь-якими конкретними правовідносинами, незалежно від того, мають вони договірний характер чи ні. Арбітражна угода може бути укладена у виді арбітражного застереження в контракті або у вигляді окремої угоди.

Арбітражне застереження – обов'язкова частина зовнішньоекономічного договору, яка визначає матеріальне і процесуальне право, що буде застосовуватися у разі виникнення спору між сторонами.

Аффідевіт – документ, що підтверджує зміст норм права відповідної держави згідно з прийнятим тлумаченням та практикою застосування. Такий документ підлягає обов'язковій консульській легалізації чи проставлянню апостилію.

Акредитив – форма розрахунків, при якій банк-емітент за дорученням свого клієнта (заявника акредитива) зобов'язаний здійснити платіж третій особі (бенефіціару) за поставлені товари, виконані роботи та надані послуги, надати повноваження іншому (виконуючому) банку здійснити цей платіж.

Акцепт

1. Письмове повідомлення замовником переможця торгів (тендерів), що засвідчує прийняття його тендерної пропозиції і згоду на її оплату.
2. Засвідчена підписом платника (трасата) або іншої особи (посередника в акцепті) згода оплатити переказний вексель у тому вигляді, в якому він пред'явлений до платежу. Акцепт має бути безумовним, написаний на векселі і складатися лише з підпису трасата на лицьовому боці векселя. Акцепт трасата може бути обмежений частиною вексельної суми. Якщо за час від акцепту до моменту пред'явлення векселя до сплати в текст векселя було внесено зміни без згоди акцептанта, останній відповідає згідно з умовами наданого ним акцепту.

Акцепт тендерної пропозиції – прийняття замовником тендерної пропозиції та якщо замовником в установленій у тендерних документах строк подано письмове підтвердження виконавцю в акцепті тендерної пропозиції після визначення його переможцем процедури закупівлі.

Акцептант – особа, яка підписує вексель і тим самим бере на себе зобов'язання сплатити за переказним векселем (трасат або посередник в акцепті). Акцептант відповідає згідно з умовами свого акцепту.

Багатогромадянство (біпатрид) – перебування особи одночасно у громадянстві двох або більше держав.

Безгромадянство (апатрид) – правовий статус фізичної особи, яка не має громадянства жодної держави.

Біженець – особа, яка не є громадянином України і внаслідок цілком обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або політичних переконань перебуває за межами країни своєї громадянської належності та не може користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися цим захистом внаслідок таких побоювань, або, не маючи громадянства (підданства) і перебуваючи за межами країни свого попереднього постійного проживання, не може чи не бажає повернутися до неї внаслідок зазначених побоювань.

Взаємність – (у міжнародному приватному праві) взаємне надання державами певних прав та повноважень, взаємне надання національного режиму та режиму найбільшого сприяння.

Відсилання до права третьої держави – відсилання колізійної норми права іноземної держави, визначеної відповідно до Закону України «Про міжнародне приватне право», до права третьої держави.

Вибір права – право учасників правовідносин визначити, право якої держави підлягає застосуванню до правовідносин з іноземним елементом.

Визнання рішення іноземного суду – поширення законної сили рішення іноземного суду на територію України в порядку, встановленому законом.

Виконання рішення іноземного суду – застосування засобів примусового виконання рішення іноземного суду в Україні в порядку, передбаченому законом.

Валюта ціни – будь-яка валюта, в якій згідно з умовами договору встановлюється ціна товару.

Гаазька конференція з міжнародного приватного права – міжурядова організація, мета діяльності якої – робота над прогресивною уніфікацією норм міжнародного приватного права.

Гармонізація законодавства – процес коригування законодавства держав – членів Європейського Союзу на підставі правових актів ЄС, зокрема директив, які мають обов’язкову силу для держав – членів ЄС та вимагають від цих держав привести їх внутрішнє законодавство у відповідність до положень директив.

Генеральна угода з тарифів і торгівлі (ГАТТ) – міжнародна система угод і заходів, спрямованих на організацію міжнародної торгівлі, боротьбу з демпінговими та іншими проявами недобросовісної конкуренції.

Декларація – міжнародний документ про основні принципи з тих бо інших питань, положення якого містять основні проголошені ідеї які є необов’язковими до виконання.

Денонсація міжнародного договору – відмова держави від укладеного нею договору з додержанням порядку і строків, передбачених у самому договорі.

Депозитарій – держава, міжнародна організація або її головна виконавча посадова-особа, якій здається на зберігання оригінал міжнародного договору і яка виконує стосовно цього договору функції, передбачені міжнародним правом.

Джерела міжнародного приватного права – система міжнародних договорів (угод), рішень міжнародних організацій, нормативно-правові акти національного законодавства тощо, в яких знаходять своє юридичне закріплення норми і принципи міжнародного приватного права.

Дерогаційна угода – угода між сторонами цивільного процесу, в силу якої спір, що підлягає розгляду певною установою на підставі загальних диспозитивних норм, вилучається із сфери її юрисдикції та передається іншій судовій установі.

Експорт – продаж товарів українськими суб’єктами зовнішньоекономічної діяльності іноземним суб’єктам господарської діяльності з вивезенням або без вивезення цих товарів через митний кордон України, включаючи реекспорт товарів.

Експортер – суб’єкт господарсько-правових відносин, що вивозить з країни експорту товар (товари).

Експортно-імпортні операції – міжнародні розрахунки, у процесі яких регулюються платежі за грошовими вимогами та зобов’язаннями, що виникають у підприємств щодо експорту чи імпорту товарів і послуг.

Емісія – здійснення операцій з відкриття картрахунків і випуску платіжних карток певної платіжної системи.

Емітент – юридична особа, яка від власного імені випускає акції і виконує обов'язки, що впливають з умов їх випуску.

Екзекватура – спеціальний дозвіл на виконання іноземного судового рішення, що надається рішенням суду держави, на території якої вимагається таке виконання.

Застереження – одностороння письмова заява, зроблена під час підписання, ратифікації, затвердження, прийняття міжнародного договору або приєднання до нього і якою висловлюється бажання виключити або змінити юридичну дію певних положень договору щодо їхнього застосування до України.

Застереження про публічний порядок – правило, що обмежує застосування іноземного закону, до якого відсилає колізійна норма національного права.

Зворотне відсилання – повторне відсилання колізійної норми права іноземної держави до правопорядку держави, колізійна норма якого відіслала до даного іноземного правопорядку.

Заява – односторонній акт, яким сторони міжнародного договору висловлюють своє тлумачення або розуміння його положень і з якого для них не впливають міжнародно-правові наслідки.

Зовнішньоекономічна діяльність – різновид діяльності вітчизняних суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, побудована на договірних (контрактних) взаємовідносинах між ними, що має місце на території України та за її межами.

Зовнішньоекономічне законодавство – комплексна галузь законодавства, яка включає юридичні норми, акти права і правові інститути, що регулюють відносини у сфері зовнішньоекономічних зв'язків.

Зупинення дії міжнародного економічного договору – перерва дії міжнародного договору протягом певного проміжку часу.

Інвестиції – 1. Усі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, у результаті якої створюється прибуток (дохід) або досягається соціальний ефект.

2. Вкладені інвестором фінансові та матеріальні кошти в різні об'єкти діяльності, а також передані права на майнову та інтелектуальну власність з метою одержання прибутку (доходу) або досягнення соціального ефекту, якщо вони не вилучені з обігу або не обмежені в обігу відповідно до національного законодавства сторін.

Інвестиційна діяльність – сукупність практичних дій громадян, юридичних осіб і держави з реалізації інвестицій.

Іноземні інвестиції – цінності, що вкладаються іноземними інвесторами в об'єкти інвестиційної діяльності відповідно до законодавства України з метою отримання прибутку або досягнення соціального ефекту.

Іммігранти – іноземні громадяни або особи без громадянства, які перебувають на території держави і не мають наміру її покидати. Іммігрантів поділяють на легальних та нелегальних, тимчасових та постійних.

Імунітет держави – спеціальний правовий режим, встановлений міжнародними договорами та внутрішнім законодавством, в силу якого власність держави, правочини з її участю, а також підсудність спорів за її участю не можуть підпорядковуватись юрисдикції іншої держави.

Інкотермс – (англ. Incoterms, International commerce terms) – міжнародні правила тлумачення комерційних термінів, прийняті Міжнародною торговою палатою у 1936 р. (ред. 1953, 1967, 1976, 1980, 1990, 2000 рр. 2009, 2010, 2020рр).

Іноземець – особа, яка не перебуває в громадянстві України і є громадянином (підданим) іншої держави або держав.

Іноземна юридична особа – підприємство, створене за іншим законодавством, ніж законодавство України, і знаходиться за межами України.

Іноземний елемент – ознака, що характеризує приватноправові відносини, які регулюються, та виявляється в одній або кількох із таких форм: а) хоча б один учасник правовідносин є іноземцем, особою без громадянства або іноземною юридичною особою; б) об'єкт правовідносин перебуває на території іноземної держави; в) юридичний факт, який впливає на виникнення, зміну або припинення правовідносин, мав чи має місце на території іноземної держави.

Клаузула – (лат. clausula – завершення, застереження) викладена окремою статтею закону певна умова, окреме (особливе) положення іншого нормативного акта (статуту, інструкції), окрема умова договору (угоди), заповіту тощо, якими обумовлюються певні обставини, пов'язані з застосуванням нормативно-правового акта чи виконанням приписів іншого документа, що має юридичне значення; спеціальна постанова або застереження, що додаються до договору.

Колізійна норма – норма, що визначає, право якої держави може бути застосоване до правовідносин з іноземним елементом.

Колізійне право – сукупність норм, що вирішують колізії між законами різних держав. Колізійне право є складовою міжнародного приватного права.

Коносамент – документ, що регулює правовідносини між перевізником та одержувачем вантажу, свідчить про прийняття перевізником вантажу, відомості про який наведено в коносаменті, та є одним із документів, що підтверджують наявність і зміст договору морського перевезення.

Консул – посадова особа, призначена однією державою до іншої держави (держави перебування) для здійснення на її території (консульському окрузі) консульських функцій.

Консульська легалізація документів – процедура підтвердження дійсності оригіналів офіційних документів або засвідчення справжності підписів посадових осіб, уповноважених засвідчувати підписи на документах, а також дійсності відбитків штампів, печаток, якими скріплено документ.

Конфлікт кваліфікацій – відмінність у тлумаченні однакових понять, що містяться в колізійних нормах різних держав.

Культурні цінності – об'єкти матеріальної та духовної культури, що мають художнє, історичне, етнографічне та наукове значення і підлягають збереженню, відтворенню та охороні відповідно до законодавства України.

Ліцензія – документ державного зразка, який засвідчує право ліцензіата на провадження зазначеного в ньому виду господарської діяльності протягом визначеного строку за умови виконання ліцензійних умов. ншої особі (ліцензіату), на використання винаходу (корисної моделі) на певних умовах.

Ліцензія антидемпінгова – відповідно оформлене право на імпорт в Україну протягом установленого строку певного товару (товарів), який є об'єктом антидемпінгового розслідування та/або антидемпінгових заходів.

Ліцензія виключна – передання власником патенту або його правонаступником (ліцензіаром) права на користування зазначеного в патенті будь-якій особі (ліцензіату), включаючи право продажу ліцензій на зазначене в патенті третім особам.

Ліцензія відкрита (індивідуальна) – дозвіл на експорт (імпорт) товару протягом певного періоду (але не менше одного місяця) з визначенням його загального обсягу.

Ліцензія генеральна – відкритий дозвіл на експортні (імпортні) операції з певним товаром (товарами) та/або з певною країною (групою країн) протягом строку дії режиму ліцензування щодо, цього товару (товарів).

Ліцензія експортна (імпортна) – відповідно оформлене право на експорт (імпорт) протягом встановленого строку певних товарів або валютних коштів з метою інвестицій і кредитування.

Ліцензія компенсаційна – відповідно оформлене право на імпорт в Україну протягом установленого строку певного товару (товарів), який є об'єктом антисубсидійного розслідування (щодо захисту прав національного товаровиробника) та/або компенсаційних заходів.

Ліцензія на виконання окремої операції для банківської корпорації – документ, який видає Національний банк України банківській корпорації в порядку і на умовах, визначених Законом України «Про банки і банківську діяльність» та відповідним Положенням, виходячи з розміру зведеного (консолідованого) регулятивного капіталу банків – учасників банківської корпорації, і на підставі якого банківська корпорація має право виконувати окрему операцію.

Ліцензія разова (індивідуальна) – разовий дозвіл, що має іменний характер і видається для здійснення кожної окремої операції конкретним суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності на період, не менший від того, що необхідний для здійснення експортної (імпортної) операції.

Ліцензія спеціальна – відповідно оформлене право на імпорт в Україну протягом установленого строку певного товару (товарів), який є об'єктом спеціального розслідування та/або спеціальних заходів.

Міжнародна організація праці (МОП) – міжнародна організація, заснована в 1919 р., є спеціалізованою установою ООН. Метою МОП є досягнення загального і міцного миру на основі соціальної справедливості та покращення існуючих умов праці, що може бути досягнуто регламентацією робочого часу, включаючи встановлення максимальної тривалості робочого часу і робочого тижня; регламентацією набору робочої сили шляхом боротьби з безробіттям; встановленням гарантій зарплати, що забезпечує достатні умови життя.

Міжнародна організація цивільної авіації – (англ. International Civil Aviation) єдина міждержавна організація в галузі повітряних сполучень, спеціалізована установа системи ООН. Заснована на підставі Чиказької конвенції міжнародної цивільної авіації (1944), яка є статутом Міжнародної організації цивільної авіації.

Міжнародна підсудність – компетенція судів певної держави із вирішення спору з іноземним елементом.

Міжнародна торгова палата (англ. International Chamber of Commerce) – міжнародна організація, яка має на меті підтримку й розвиток міжнародної торгівлі й глобалізації. Членами цієї організації є країни, до яких МТП має доступ через свої національні комітети. В Україні діє Торгово-промислова палата України.

Міжнародне перевезення – перевезення товарів з перетином державного кордону: а) з території України на територію іноземної держави; б) з території іноземної держави на територію України; в) транзитом через територію України.

Міжнародне приватне право – самостійна галузь національного права, яка є системою колізійних та уніфікованих матеріально-правових норм, що регулюють приватні та цивільно-процесуальні відносини, ускладнені іноземним елементом.

Міжнародний інститут з уніфікації приватного права (Institut international pour unification du droit prive; International Institute for the Unification of Private Law), УНІДРУА (UNIDROIT) – незалежна міжнародна організація, утворена в 1926 р., метою якої є вивчення шляхів гармонізації та координації процесів уніфікації приватного права в різних державах або групах держав і поступове прийняття країнами світу єдиної системи приватного права.

Міжнародний комерційний арбітраж – а) недержавний юрисдикційний орган (різновид третейських судів), призначений для вирішення зовнішньоекономічних спорів; б) особливий спосіб врегулювання зовнішньоекономічних спорів, основними перевагами якого, порівняно із розглядом спорів у державних судах, є конфіденційність, спеціалізація арбітрів, більш швидкий і демократичний розгляд справи.

Міжнародний цивільний процес – сукупність і система правових норм, що містяться у внутрішньому праві держави і в міжнародних договорах за участю цієї держави, які регулюють цивільно-процесуальні відносини між іноземними судами та учасниками процесу, один з яких є іноземною особою (іноземці, особи без громадянства, іноземні підприємства, установи, організації, іноземні держави та міжнародні організації), при здійсненні правосуддя з цивільних справ і наданні міжнародної правової допомоги.

Надїмперативні норми (норми безпосереднього застосування; mandatory rules) – особлива категорія імперативних норм права, що застосовуються для регулювання приватноправових відносин з іноземним елементом незалежно від того, яке право обране сторонами цих правовідносин – на підставі принципу автономії волі або судовим чи арбітражним органом – на підставі колізійних норм.

Національний режим – режим, за яким юридичним і фізичним особам (громадянам) однієї держави на території іншої держави надаються такі самі права й пільги, якими користуються її юридичні та фізичні особи. Національний режим може надаватися як за внутрішнім законом, так і за міжнародним договором.

Негативні колізії – жодна держава, з якою пов’язані певні правовідносини, не розглядає їх як предмет регулювання свого власного права. Саме негативні колізії є підставою виникнення інституту зворотного відсилання.

Національний режим – надання однією державою юридичним і фізичним особам іншої держави таких самих прав і обов’язків, що і власним національним юридичним та фізичним особам, тобто іноземні суб’єкти прирівнюються у своєму правовому статусі до власних національних суб’єктів.

Обсяг колізійної норми – частина колізійної норми, що містить вказівку на ті відносини, які потребують правового врегулювання.

Обхід закону – застосування до правовідносин з іноземним елементом права іншого, ніж право, передбачене відповідним законодавством

Офшорна зона – країна чи територія, де встановлено пільговий режим оподаткування для певних категорій компаній. Критерії віднесення тієї чи іншої території до категорії офшорної зони розробляються різними міжнародними інституціями, зокрема Міжнародним валютним фондом. Перелік офшорних зон регулярно оприлюднюється Кабінетом Міністрів України.

Парантелла – у зарубіжному спадковому праві група кровних родичів, що має спільних предків. Перша П. включає самого спадкодавця та його низхідних родичів, друга – батьків та їх низхідних родичів і т.д.

Позитивні колізії – дві й більше держави розглядають певні правовідносини з іноземним елементом як предмет регулювання свого власного права.

Правова допомога – допомога, передбачена спеціальними міжнародними двосторонніми чи багатосторонніми угодами, що надається на засадах взаємності установами юстиції договірних сторін шляхом проведення процесуальних дій, виконання судових доручень, визнання та виконання судових рішень, вручення судових та позасудових документів та ін.

Правова кваліфікація – визначення права, що підлягає застосуванню до правовідносин з іноземним елементом.

Правові звичаї – санкціоноване і забезпечуване державою звичаєве правило поведінки.

Прецедент – об’єктивне (виражене зовні) рішення державного органу в конкретній справі, якому надаються безумовна обов’язковість, нормативна впорядкованість і поширення чинності при розв’язанні всіх наступних аналогічних справ.

Прив'язка колізійної норми – частина колізійної норми, що містить вказівку на закон (тобто правову систему, правопорядок), за допомогою якого і будуть врегульовані зазначені відносини.

Пророгаційна угода – угода між сторонами цивільного процесу, в силу якої спір непідсудний за загальними диспозитивними нормами про підсудність стає підсудним.

Режим найбільшого сприяння означає, що будь-яка перевага, сприяння, привілей чи імунітет, які надаються стосовно будь-якого товару, що походить з будь-якої держави, повинні негайно й безумовно надаватися аналогічному товару, який походить з території держав – членів СОТ або держав, з якими укладено двосторонні чи регіональні угоди щодо режиму найбільшого сприяння.

Репудіація (repudiatio, лат. – відмова) – у зарубіжному сімейному праві розлучення на підставі заяви чоловіка.

Реторсії – правомірні обмежувальні заходи, що вживаються державою у відповідь на аналогічні заходи іншої держави.

Розщеплення колізійної норми – поширене в міжнародному приватному праві явище, коли правовідносини в цілому підпорядковуються одному правопорядку, а окремі питання – іншому.

Світова організація торгівлі (СОТ) – міжнародна міжурядова організація, заснована в 1994 р. згідно з угодою, укладеною в м. Марракеш (Мороко) в ході Уругвайського раунду багатосторонніх переговорів під егідою Генеральної угоди про тарифи і торгівлю (ГАТТ).

Спеціальна (вільна) економічна зона – спеціальний правовий режим господарської діяльності та особливий порядок застосування і дії національного законодавства, встановлений на певній території.

Спеціальний режим інвестиційної діяльності – правовий режим, який передбачає встановлення податкових і митних пільг, а також надання державної підтримки суб'єктам господарювання, що здійснюють інвестиційну діяльність.

Сторона – держава, інший суб'єкт міжнародного права, які погодились на обов'язковість для них договору і для яких договір є чинним.

ТНК (транснаціональна корпорація) – єдине економічне угруповання підприємств різної державної належності, що здійснюють свою діяльність, керовану з єдиного центру на території кількох країн на основі їх національного законодавства.

Трудова міграція – переміщення працездатної особи на територію держави, громадянином якої вона не є та в якій постійно не проживає, з метою зайняття оплачуваною трудовою діяльністю.

Уніфікація законодавства (від лат. unus – один і facio – роблю) у міжнародному приватному праві встановлення шляхом угод між державами однакових за змістом цивільно-правових норм, що регулюють певну галузь правовідносин.

Чартер – договір фрахтування на перевезення морським і річковим транспортом вантажів, відповідно до якого перевізник (фрахтовик) зобов'язується за умови надання всього судна, його частини або визначених вантажних приміщень доставити вантаж у порт призначення та передати особі, уповноваженій на одержання вантажу, а відправник (фрахтувальник) – заплатити за перевезення вантажу встановлену плату (фрахт).

Ш

Шкала Кегеля – гнучка система колізійних прив'язок, яка дозволяє ефективно вирішувати колізійні проблеми, що виникають у сфері сімейного права. Значне поширення отримала практика взаємного запозичення ш. К. у внутрішньому законодавстві багатьох європейських країн.

9. Перелік умовних скорочень

АПЕК – Азіатсько-Тихоокеанське економічне співробітництво (APEC – Asia-Pacific Economic Cooperation).

АСЕАН – Асоціація держав Південно-Східної Азії (ASEAN – Association of South East Asian Nations).

БМР – Банк міжнародних розрахунків (BIS – Bank for International Settlements).

БАГІ – Багатостороння агенція з гарантій інвестицій

MIGA – Multilateral Investment Guarantee Agency).

ВОІВ – Всесвітня організація інтелектуальної власності

ВООЗ – Всесвітня організація охорони здоров'я (WHO –World Health Organization).

ГАТТ – Генеральна угода з тарифів і торгівлі (GATT –General Agreement on Tariffs and Trade).

ЕВС – Економічний валютний союз (EMU – Economic and Monetary Union).

ЕСКАТО – Економічна соціальна комісія ООН для Азії і Тихого океану (Commission for Asia and the Pacific).

ЕКОСОП – Економічна і соціальна рада ООН (ECOSOC –Economic and Social Council).

ЄАВТ – Європейська асоціація вільної торгівлі (EFTA –European Free Trade Association).

ЄВС – Європейська валютна система (EMS – European Monetary System).

ЄС – Європейський Союз (EU – European Union).

ЄБРР – Європейський банк реконструкції та розвитку

ЄВРОКОНТРОЛ – Європейська організація з безпеки повітряної навігації (

ЄЕК – Європейська економічна комісія ООН (ECE –UN Economic Commission for Europe).

ЄІБ – Європейський інвестиційний банк (EIB – European Investment Bank).

ЄКАК – Європейська конференція цивільної авіації

ЄОВС – Європейське об'єднання вугілля та сталі (EUCS –European Unity of Coal and Steel).

ЄПО – Європейська патентна організація (EPO – European Patent Organization).

ЄФР – Європейський фонд розвитку (EDF – European Development Fund).

ЄФРР – Європейський фонд регіонального розвитку

ЄЦБ – Європейський центральний банк (ECB – European Central Bank).

ІКАО – Міжнародна організація цивільної авіації (ICAO – International Civil Aviation Organization).

ІМО – Міжнародна морська організація (IMO –International Maritime Organization).

ІНКОТЕРМС – міжнародний документ, прийнятий Міжнародною Торговою Палатою, в якому сформульовані уніфіковані офіційні правила по тлумаченню торгових термінів, які одержали найбільше поширення у світовій торгівлі.

ІаБР – Міжамериканський банк розвитку (IDB – Inter – American Development Bank).

ІАГАТЕ – Міжнародна агенція з атомної енергії (IAEA – International Atomic Energy Agency).

ІАР – Міжнародна асоціація розвитку (IDA – International Development Association).

ІБРР – Міжнародний банк реконструкції та розвитку (IBRD–International Bank for Reconstruction and Development).

ІВФ – Міжнародний валютний фонд (IMF – International Monetary Fund).

ІЕРКОСУР – Південний спільний ринок, Спільний ринок країн Південного Конусу (MERCOSUR – Mercado Comun del Sur).

ІОП – Міжнародна організація праці (ILO – International Labor Organization).

ІПП – міжнародне приватне право

ІТП – Міжнародна торговельна палата (ICC–International Chamber of Commerce).

ІФК – Міжнародна фінансова корпорація (IFC–International Finance Corporation).

ІФСР – Міжнародний фонд сільськогосподарського розвитку (IFAD–International Fund for Agricultural Development).

ІЦУІС – Міжнародний центр з урегулювання інвестиційних спорів (ICSID–International Center for Settlement of Investment Disputes).

ІАФТА – Північноамериканська асоціація вільної торгівлі (NAFTA – North American Free Trade Association).

ОЕСР – Організація економічного співробітництва й розвитку (OECD – Organisation for economic Cooperation and Development).

ОБСЕ – Організація з безпеки і співробітництва в Європі (OSCE – Organization for Security and Cooperation in Europe).

ООН – Організація Об'єднаних Націй (UN – United Nations).

ОПЕК – Організація країн – експортерів нафти (OPEC – Organization of the Petroleum Exporting Countries).

СБ – Світовий банк (WB – World Bank).

СПС – Світовий поштовий союз (UPU – Universal Postal Union).

СТО – Світова туристська організація (WTO – World Tourism Organization).

УНІДРУА – Міжнародний інститут з уніфікації приватного права в Римі (міжурядова міжнародна організація).

ЮНЕП – Програма ООН з навколишнього середовища (UNEP – United Nations Environment Programme).

ЮНЕСКО – Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки, культури (UNESCO – United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization).

ЮНІДО – Організація Об'єднаних Націй з промислового розвитку (UNIDO – United Nations Industrial Development Organisation).

ЮНІСЕФ – Дитячий фонд Організації Об'єднаних Націй (UNICEF – United Nations Children's Fund).

ЮНКТАД – Конференція ООН з торгівлі й розвитку (UNCTAD – United Nations Conference on Trade and Development).

ЮНСІТРАЛ – Комісія ООН з прав міжнародної торгівлі (UNCITRAL – United Nations Commission on International Trade Law).

Джерела та література:

1. Конституція України : Закон України : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
2. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 № 2709-IV. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text>
3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
4. Загальна декларація прав людини : Декларація ООН від 10.12.1948. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015?find#Text
5. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22.09.2011 № 3773-VI. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17#Text>
6. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту : Закон України від 08 липня 2011 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3671-17#Text>
7. Про міжнародні договори: Закон України від 29.06.2004 № 1906-IV. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text>
8. Про громадянство України : Закон України від 18 січня 2001 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text>.
9. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16.04.1991 № 959-XII. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text>
10. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. Ратифікована Законом України від 17.07.1997. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
11. Конвенція про статус апатридів від 28 вересня 1954 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_232#Text.
12. Конвенція про статус біженців. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_011#Text.
13. Конвенція ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів від 11.04.1980 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_003#Text
14. Європейська конвенція про усиновлення дітей від 27.11.2008 URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_a17
15. Конвенція про колізії законів, які стосуються форми заповітів (Про приєднання до Конвенції з застереженнями: Закон № 1772-VI (1772-17) від 17.12.2009). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_424#Text
16. Конвенція про угоди про вибір суду 2005 р. URL: <https://assets.hcch.net/docs/510bc238-7318-47ed-9ed5-e0972510d98b.pdf>
17. Конвенція про юрисдикцію, визнання та виконання судових рішень у цивільних та комерційних справах 2007 р. URL:

<https://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:L:2007:339:FULL&from=EN>

18. Конвенція від 10.06.1958 «Конвенція про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень (Нью-Йорк, 1958)» <https://zakon-pro.ligazakon.net/document/MU58K01R?land=UA&context=UA&an=2>
19. Статут Гаазької конференції з міжнародного приватного права : Закон України від 15.05.2003. N 793-IV. Дата оновлення: 30.06.2005. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_401#Text (дата звернення: 14.07.2025)
20. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text
21. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16.12.1966. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text
22. Віденська конвенція про право міжнародних договорів від 23 травня 1969 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/995_11
23. Білоусов Є.М., Яковюк І.В. Міжнародне приватне право : навч. посіб. / Є.М. Білоусов, І.В. Яковюк. – Київ : Право, 2023 р. – 408 с.
24. Акіменко Ю. Ю., Войтович П. П. Методика викладання міжнародного приватного права : метод. вказівки [Електронне видання] / Ю. Ю. Акіменко, П. П. Войтович ; НУ «Одеська юридична академія». – Одеса : Фенікс, 2023. – 205 с. – Режим доступу: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/23457>
25. Довгерт А.С. Міжнародне приватне право: зміна концепції : монографія / А.С. Довгерт. – Київ : Алерта, 2024. – 256 с. – ISBN 978-617-566-797-2.
26. Міжнародне приватне право : навч. посібник. Практикум / Р.А. Майданик, Ю.Д. Притика, В.В. Цюра, Т.В. Боднар, Е.М. Грамацький, І.А. Діковська, О.В. Кохановська, В.О. Бажанов, О.О. Білик-Ромашенко, А.О. Кодинець, Л.В. Панова, Л.І. Радченко. – Київ : Юрінком Інтер, 2024. – 368 с. – ISBN 978-966-667-849-5.
27. Венедіктов С.В. Міжнародне та порівняльне трудове право : підручник / С.В. Венедіктов. – Київ : ДІА, 2023. – 260 с. – ISBN 978-617-7785-41-4.
28. Вайцеховська О.Р., Руденко О.В. Міжнародне приватне право. Особлива частина : навч. посіб. / О.Р. Вайцеховська, О.В. Руденко. – Харків : Право, 2023. – 520 с. – ISBN 978-966-998-492-0.
29. Вайцеховська О.Р., Руденко О.В. Міжнародне приватне право. Загальна частина : навч. посіб. / О.Р. Вайцеховська, О.В. Руденко. – Харків : Право, 2023. – 256 с. – ISBN 978-966-998-493-7.
30. Koppel O. A., Parkhomchuk O. S. Глобальні тренди міжнародних відносин. Research, challenges and development prospects in the area of social sciences. 2020. P. 145–162. URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-588-42-6/145-162> (date of access: 21.06.2024).
31. Алієв А. І., Чирагли М. А. Про питання міжнародної правосуб'єктності транснаціональних корпорацій. *Ірпінський юридичний часопис*. 2021. № 1(5). С. 49–59. URL: [https://doi.org/10.33244/2617-4154.1\(5\).2021.49-59](https://doi.org/10.33244/2617-4154.1(5).2021.49-59) (дата звернення: 21.05.2024).

32. Войціховський, А. В. Міжнародне право : підручник. Харків: нац. ун-т внутр. справ. 2020. 544 с.
33. Михайлів М. О. Міжнародні договори як джерело правового регулювання спадкування за заповітом в міжнародному приватному праві. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2022. № 5. С. 49–55. URL: <https://doi.org/10.32837/pyuv.v0i5.930> (дата звернення: 04.07.2025).
34. Петрончак Ю. О. Lex mercatoria і тенденції міжнародного приватного права: історія та сучасність. *Актуальні проблеми приватного права в умовах євроінтеграційних процесів в Україні*: збірник тез доповідей учасників науково-практичного семінару (11 листопада 2021 року). С. 112–113.
35. Якимчук, М. Ю. Джерела міжнародного приватного права: теоретико-правовий аспект. Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2021. № 1(23). URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2021/n1/21ymytpa.pdf>. (дата звернення: 02.07.2024)
36. Шевченко Л. А. Сутність та значення принципу автономії волі в міжнародному приватному праві. «YoungScientist». April, 2019. № 4 (68). С.165-168.
37. Балім О. Д. Правові аспекти захисту інтелектуальної власності в умовах розвитку штучного інтелекту: міжнародний досвід та перспективи України // Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія: "Юридичні науки". – 2025. – № 2. <https://doi.org/10.25313/2520-2308-2025-2-10678>
38. Луценко Д. С. Роль міжнародних стандартів та угод у формуванні правового регулювання майнових очікувань в Україні // Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія: "Юридичні науки". – 2025. – № 2. <https://doi.org/10.25313/2520-2308-2025-2-10735>
39. Смітюх А. В. Застереження про публічний порядок та надімперативні норми у міжнародному приватному праві / А. В. Смітюх // Правотворча діяльність та забезпечення системності законодавства України в умовах євроінтеграції : зб. матеріалів наук.-практ. кругл. столу (Київ, 03 квіт. 2025 р.). – Одеса : Юридика, 2025. – С. 197–200.
40. Саїд К. Б., Євдакова Д. О. Правовий статус біпатридів у сучасних умовах / К. Б. Саїд., Д. О. Євдакова // Права людини – пріоритет сучасної держави : збірник матер. Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конференції (10 грудня 2020 року, м. Одеса) / відп. ред. М. Р. Аракелян. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. – С. 147-150.
41. Набуття статусу особи з тимчасовим захистом як іноземний елемент у сімейних правовідносинах. (2025). Вісник: Міжнародні відносини, 60(1), 75-<https://doi.org/10.17721//1728-2292.2025/1-60/75-79>
42. Петрончак Ю. О. Lex mercatoria і тенденції міжнародного приватного права: історія та сучасність. *Актуальні проблеми приватного права в умовах євроінтеграційних процесів в Україні*: збірник тез доповідей учасників науково-практичного семінару (11 листопада 2021 року). С. 112–113.

43.Новосад І.В. Теоретичні засади дослідження питань уніфікації міжнародного приватного права в умовах глобалізації. *Прикарпатський науковий вісник*. 2022, вип. 2(43) С.133-137 DOI <https://doi.org/10.32837/pyuv.v0i2.1030>

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Офіційна веб-сторінка Верховної Ради України. URL: www.rada.gov.ua.
2. Офіційна веб-сторінка Президента України. URL: www.president.gov.ua.
3. Офіційна веб-сторінка Кабінету Міністрів України. URL: www.kmu.gov.ua.
4. Офіційна веб-сторінка Верховного Суду. URL: <http://www.scourt.gov.ua/>
5. Офіційна веб-сторінка Конституційного Суду України. URL: <http://www.ccu.gov.ua/uk>
6. Європейський Союз. URL: <http://europa.eu.int>
7. Європейський суд з прав людини. URL: <http://echr.coe.int>
8. Єдиний державний реєстр судових рішень України. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>
9. Комісія ООН з права міжнародної торгівлі (UNCITRAL). URL: <https://uncitral.un.org/>